

Modum kommune

KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER 2020 - 2028

VEDTAK: Kommunestyret 10.05.2021, sak 29/21, Arkivsak 20/4956

PLANBESKRIVELSE RETNINGSLINJER OG HANDLINGSPLAN

Vi strekker oss lenger!

Innhold

FORMÅL OG ORGANISERING.....	4
ORGANISERING OG PLANPROSESS.....	4
RISS AV MODUMS HISTORIE	6
Steinalder	6
Bronsealder	7
Jernalder.....	8
Middelalder	10
Vannkraften.....	11
Industri	12
Jordbruk.....	14
Samferdsel og tettstedsutvikling.....	15
Skyssvesenet.....	16
Tettstedsutvikling	18
Helse.....	18
Utdanning.....	20
ARKEOLOGISKE KULTURMINNER – STATUS OG UTFORDRINGER	20
VURDERING AV VERNEVERDI	23
VERNEVERDIGE ARKEOLOGISKE KULTURMINNEMILJØER	24
A1. Kulturmiljø Katfoss	25
A2. Kulturmiljø Furumo	26
A3. Kulturminne Vikerøya/Bergsjø.....	27
A4. Kulturminne Tveiten.....	28
A5. Modum Bad.....	30
A6. Kulturmiljø Brustigåsen	32
A7. Heggbekkollen.....	34
A8. Skreinhaugen og Heggen kirke.....	35
A9. Kulturmiljø Markmoen tjæremile	36
A10. Kulturmiljø Buskerud gård	37
A11 Kulturmiljø Austadmarka	38
A12. Kulturmiljø Vike kirkeruin.....	39
BYGNINGSHISTORISKE KULTURMINNER – STATUS OG UTFORDRINGER	41
Verneverdige enkeltbygninger	43
Enkeltbygninger med svært høy verdi.	46

Verneverdige bygningskulturmiljøer	46
B1. Presterud kulturmiljø, Drolsum	47
B2. Sponesaga og Sponeviken kulturmiljø, Heggen	48
B3. Kopland kulturmiljø, Simostranda	49
B4. Austadhaugen kulturmiljø, Vikersund	50
B5. Buskerud kulturmiljø, Nykirke	51
B6. Snarum kulturmiljø	52
B7. Gulsrud kulturmiljø	53
B8. Vikersundgata kulturmiljø	54
B10. Åmot kulturmiljø	55
10B. Modum rådhus kulturmiljø	56
B11. Sysle bruk kulturmiljø	57
B12. Drammenselvans papirfabrikker kulturmiljø	58
B13. Gravfoss kulturmiljø	59
B14. Modum Bad kulturmiljø	60
B15. Nymoen og Fossum kulturmiljø	61
Modum Blaafarveværk	62
BESTEMMELSER OG RETNINGSLINJER	63
BESTEMMELSER ETTER KULTURMINNELOVEN	63
RETNINGSLINJER FOR HENSYNSSONER FOR BEVARING AV KULTURMILJØER ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN	64
RETNINGSLINJER FOR BYGGESAKSBEHANDLING ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN AV BYGG MED SVÆRT HØY, HØY OG MIDDELS VERNEVERDI	66
RETNINGSLINJER FOR ØVRIG SAKSBEHANDLING ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN	66
SAMHANDLING MED MYNDIGHETER; AKTØRER OG BERØRTE	67
HANDLINGSPLAN	67
ORDLISTE	70

VEDLEGG:

1. TEMAKART OVER HENSYNSSONER FOR ARKEOLOGISKE KULTURMILJØER
2. TEMAKART OVER HENSYNSSONER FOR KULTURMILJØER FOR VERNEVERDIGE BYGNINGER
3. ARKEOLOGISKE KULTURMINNER - FAGRAPPORT
4. KULTURMILJØER FOR VERNEVERDIGE BYGG – FAGRAPPORT
5. Liste OVER VERDIVURDERTE VERNEVERDIGE BYGG
6. BEVARINGSPLAN FOR KIRKEGÅRDER

Forside: Gammel bebyggelse i Holo, Åmot, utsikt mot Overnskrea i Skuterudåsen Foto: Morten Eken

FORMÅL OG ORGANISERING

Våren 2014 mottok Modum kommune tilskuddsmidler til utarbeidelse av Kommunedelplan for kulturminner for Modum. Følgende overordnede målsetting ble satt for planarbeidet:

Registrere og formidle kunnskap om kulturminner og utarbeide en kommunedelplan for kulturminner i Modum. Siktetmålet er spesiell ivaretagelse av et representativt utvalg verneverdige kulturminner – og miljøer og en bærekraftig bygnings- og arealforvaltning tuftet på det forbedrete kunnskapsmaterialet.

Følgende resultatmål ble knyttet til arbeidet:

- *Kontrollregistrering av automatisk fredete kulturminner*
- *Registrere nyere tids kulturminner med tilknyttet verdivurdering*
- *Utarbeide veileder/program for skjøtsel, vedlikehold og skilting av enkeltkulturminner*
- *Registrere ferdselsveier, tufter, damanlegg m.m.*
- *Etablere samarbeid med skolene om formidling av kunnskap om kulturminner*
- *Utarbeide fysiske og elektroniske kart over kulturminner og –miljøer*
- *Utarbeide kommunedelplan for kulturminne i form av kart med tilhørende beskrivelse, bestemmelser og retningslinjer*

Følgende prosessmål er også knyttet til arbeidet:

- *Involvere kommunale- og fylkeskommunale etater*
- *Involvere historielag, stiftelser. Museer og lokale ildsjeler*
- *Involvere skoleelever*

Det er et mål i seg selv at arbeidet med og for kulturminner hele tiden er en pågående prosess. Arbeidet med kulturminner er derfor ikke avsluttet med foreliggende planforslag. Det primære målet er i denne omgang å øke kunnskapsgrunnlaget slik at det kan utøves en mer riktig forvaltning, og at arbeidet med ivaretagelse kan settes inn på de mest påkrevde stedene. Et mer bevisst forhold til, og mulighet til ivaretagelse av synlige kulturminner gir et samfunn og dens overbygning en dypere verdi.

ORGANISERING OG PLANPROSESS

Oppstart av planarbeid ble varslet med annonse i Bygdeposten og en omtale på kommunens nettside. Frist for innspill ved oppstart ble satt til medio oktober 2014. Et åpent oppstartmøte for planarbeidet ble arrangert på Blaafarveværket samme år.

Arbeidet med Kommunedelplan for Kulturminner har hatt følgende organisasjon:

Prosjektansvarlig: Per Aimar Carlsen
 Prosjektleder: Øystein Lid Larsen

Vedtaksmyndighet: Modum formannskap: Planprogram og offentlig ettersyn
 Modum kommunestyre: Endelig plan

Styringsgruppe: Rådmannens ledergruppe

Faggruppe:	Buskerud fylkeskommune:	Arkeolog Inger Karlberg Fagansv. nyere tids kulturminner Ingvill Tjønneland
	Modum kommune:	Fagansv. skogbruk Dag Præsterud Kommunegartner Tone Hiorth Fagansv. byggesak Nicole Kunkel-Torgersen Arealplanlegger/Avd.leder Øystein Lid Larsen Kultursjef Per Aimar Carlsen
Referansegruppe:	Olav Sørensen Arnt Berget Modum historielag: Wermund Skyllingstad/Eva Gundersen Eiker, Modum og Sigdal Krigsminneforening: Jan Erik Nilsen Modum Blaafarveværk: Helle Mikkelsen	

To fagrapporter, med hovedformål kontrollregistrering og verdivurdering av henholdsvis arkeologiske og verneverdige bygninger, er gjennomført. 12 arkeologiske kulturmiljøer og 16 bygningskulturmiljøer foreslås spesielt bevart. I tillegg foreslås spesiell ivaretagelse av 17 enkeltbygninger av svært høy verneverdi. Enkeltobjekter med verneverdi er registrert i kartdatabaser i forbindelse med utarbeidelsen av rapportene.

Fagrapport om arkeologiske kulturminner ble utarbeidet av Buskerud fylkeskommune ved arkeolog Anja Melvær i nær kontakt med faggruppa, og spesielt medlemmene Olav Sørensen og Arnt Berget i referansegruppa.

Fagrapport om bygninger og kulturmiljøer ble utarbeidet av konsulentene Unni Broe og Liv Marit Rui. Dessverre tillot ikke kulturminneplanens budsjett en gjennomgang av alle tidligere registrerte bygg i Modum med potensiell verneverdi. Dette er alle bygg registrert oppført før 1900 og et utvalg bygg fra perioden 1900 – 1925.

Alle bygg av denne kategori i Modums nye og gamle tettsteder er verdivurdert; Snarum, Sysle, Vikersund, Gulsrud, Geithus, østre og vestre Åmot og Nymoen. I tillegg er byggene i hensynssonene for verdifullt kulturlandskap i kommuneplanen verdivurdert; i Heggenåsen og langs Simoa. I tillegg er Torsby/Åmot-området registrert. De største områdene som ikke er registrert er Vestre Snarum og Vestre Spone. Nesten ingen bygg over marin grense, 200 meter over havet, er verdivurdert. Her er det i dag ubetydelig fast bosetting i Modum. Heller ikke Modum Blaafarveværks bygg er prioritert for verdivurdering utover det Blaafarveværket selv har gjennomført.

Møter ble avholdt i de ulike gruppene underveis, og fagrapportene er framlagt til orientering for formannskap, kulturutvalg og teknisk hovedutvalg.

Foreliggende forslag til kulturminneplan har sin basis i fagrapportene, og disse følger som vedlegg til Kulturminneplanen. To temakart følger planen som vedlegg. Disse er utarbeidet på basis av fagrapportene.

Opprinnelig plan var å utarbeide en tredje fagrapport over nyere tids anlegg og veifar i Modum. Dette ble det heller ikke økonomi eller tid til innenfor rammene for arbeidet. En slik fagrapport og en verdivurdering av kommunens øvrige SEFRAK-registrerte bygg er satt opp som forslag til framtidige tiltak i kulturminneplanens handlingsplan.

RISS AV MODUMS HISTORIE

Geografisk er de fleste kulturminnene lokalisert til dalene ved de tre elvene Snarumselva, Simoa og Drammenselva, samt i området langs Tyrifjorden. Det er en større konsentrasjon rundt Geithus og Vikersund. I tillegg finnes et større antall kulturminner i området fra Katfoss og nordover til Modum Bad.

Steinalder

Steinalderen i Norge regnes fra omkring år 9500-1800 f.Kr, og deles inn i eldre (9500-4000 f. Kr.) og yngre steinalder (4000-1800 f. Kr.) I eldre steinalder livnærte folk seg av jakt, sanking, fangst og fiske. Bosettingsmønsteret var nomadisk, slik at menneskene forflyttet seg til der ressurstilgangen var størst i ulike perioder av året. Av faste kulturminner fra eldre steinalder kjenner vi i Norge blant annet boplasser og bergkunst. Det meste av boplassenes bestanddeler har i løpet av mange tusen år gått i oppløsning, men gjenstander i de mest bestandige råstoffene er bevart. På steinalderboplasser finner vi derfor gjenstander av stein og andre motstandsdyktige materialer, og noen ganger andre konstruksjonsspor, for eksempel ildsteder.

Utover i yngre steinalder antar man at menneskene ble mer bofaste, noe som trolig har sammenheng med økende grad av dyrehold og tidlig jordbruk. De første sporene etter langhus i Norge dukker opp på slutten av yngre steinalder. Husene var toskipete med en stolperække i midten. Faste kulturminner fra denne perioden er blant annet bergkunst, bosettingsspor og enkelte gravmonumenter.

Det er få arkeologiske kulturminnelokaliteter fra steinalderen i Modum. De eldste, faste arkeologiske kulturminnene er helleristningsfeltene ved Katfoss. Feltene kan trolig dateres til siste del av eldre steinalder, og består av cirka 40 figurer, der de fleste forestiller elg. Ristningene og naturforholdene tyder på at plassen har vært et viktig område for elgjakt i denne delen av steinalderen. På grunn av landhevingen som har foregått etter at iskappen som lå over Norge gradvis smeltet vekk, ligger Geithus i dag mye høyere over havet enn i eldre steinalder. Da ristningene ble laget sto antakelig havet helt opp hit, slik at Drammensdalen på denne tiden var en fjordarm.

Utenom helleristningene finnes det to andre faste kulturminnelokaliteter fra steinalder i Modum kommune. Det ene er et bosetningsområde fra steinalder, ved Kjemperud nord for Geithus. Her er det gjort funn av en stor mengde steinredskaper og produksjonsavfall, som viser at det har vært en boplass i dette området på omkring 85-90 moh. Redskapstypene tyder på at aktiviteten stammer fra siste del av eldre steinalder.

På Drolsum er det funnet et kullblandet aktivitetslag, datert til første del av yngre steinalder. Aktivitetslaget er ikke analysert av botanikere, så tolkningen av det er usikker. Kanskje representerer laget avsviing av skog for å tilrettelegge for beite. Dette er kjent fra andre lokaliteter på Østlandet på denne tiden.

Resten av steinalderlokalitetene er funnsteder av løsfunn. Et stort antall av løsfunnene er steinøkser, og noen er avfall fra redskapsproduksjon av diverse steinredskaper. Øksene stammer både fra eldre og yngre steinalder, og kan indikere spor etter bosetning, graver eller offer. Det er spesielt ett funnsted som skiller seg ut. På gården Spone ble det i 1930 funnet en steinøks sammen med fragmenter av et kjevebein og tenner fra et cirka 2 år gammelt barn. Dette kan muligens representere en grav.

Kartet viser vannstanden mot slutten av eldre steinalder (kotehøyde 55 m), i den perioden helleristingene ved Geithus ble laget. Kartet viser også lokaliseringen av de andre veideristningsfeltene vi kjenner til i Buskerud, som i dag ligger i innlandet, men som lå ved fjorden på det tidspunktet de ble laget. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

Bronsealder

Bronsealderen i Norge regnes fra omkring 1800-500 f. Kr. I denne perioden regnes jordbruket for å bli godt etablert, selv om jakt og fangst fortsatt var viktig. Selv om perioden kalles bronsealder er det gjort svært få funn av bronsegjenstander i Norge. Totalt er det bare funnet omkring 700 gjenstander i hele landet. Av kjente faste kulturminner fra bronsealderen i Norge har vi blant annet store gravrøyser og jordbruksristninger. I motsetning til steinalderens bergkunst hadde jordbruksristningene motiver som skip, mennesker og abstrakte symboler som spiraler og sirkler. I denne perioden er det en variasjon i utformingen av husene. Enkelte av dem var treskipete, trolig med stråtak og leirklinte flettverksvegger.

Fra bronsealder er det få faste kulturminner i Modum kommune. En utgravning av tre fangstgroper i Furumo-området i 1992 ga datering til bronsealder. Det er også registrert en dyrkningsflate ved Kjemperud, øst for Furumo, med dateringer blant annet til bronsealder.

Det er imidlertid mulig at en samling med gravrøyser på Vikerøya, sørøst for Vikersund sentrum, kan være fra bronsealderen. Funn i en av røysene er fra vikingtiden og indikerer en datering av røysene til denne perioden. Lignende røyser i Steinsfjorden antas imidlertid å være fra bronsealderen. Røysene vil likevel bli omtalt under kapittel 2.3.3 (jernalder). Det er også registrert en røys på Øde-Rud/Fredtun (108/43 og 108/3) som kan være fra bronsealder eller jernalder.

Av løsfunn er det registrert en flateretusjert pilspiss, funnet på Olavsby. Denne kan imidlertid også stamme fra siste del av yngre steinalder. 31 steinøkser av typen enkle skafthullsøkser kan stamme fra eldste del av bronsealderen eller siste del av steinalderen. Det er antatt at slike økser ble brukt til jordarbeid og rydding av skog, gjerne i forbindelse med jordbruk.

I forbindelse med arbeidet med ny bygdebok for Modum fikk Olav Sørensen utført to pollenanalyser fra Vikemyra og Sponevollen i Modum. Pollenanalysen viste at det i bronsealder dukker opp tegn på februk i Modum. Korndyrking er ikke påvist i disse analysene før i eldre jernalder. Dette behøver ikke

å bety at det ikke eksisterte på denne tiden, da det kan ha foregått uten at det har blitt fanget opp i disse prøvene.

Venstre: Skaftthullsøks funnet ved Buskerud landbruksskole (C51493). Til høyre: eksempel på flateretusjert pilspiss fra yngre steinalder eller bronsealder. Foto Cf26330_531_C51943 (venstre bilde) og sf88288 (høyre bilde) fra Kulturhistorisk museum, UiO og Universitetsmuseet i Stavanger. © 2015 Kulturhistorisk museum, UiO / CC BY-NC 3.0 og © 2015 Arkeologisk museum, UiS / CC BY-NC-ND 3.0.

Det lave antallet funn fra bronsealderen i Modum betyr ikke nødvendigvis at det har vært lite aktivitet i kommunen i denne perioden. Det kan skyldes at mange kulturminner fra bronsealder ofte ikke synes på markoverflaten. Dette kan være dyrkingsspor, stolpehull fra hus og kokegroper/ildsteder. Det er heller ikke utenkelig at flere av gravminnene i kommunen kan være fra bronsealderen, selv om sannsynligheten er størst for at de er fra jernalderen.

Jernalder

Jernalderen i Norge kan deles inn i to hovedperioder; eldre (ca. 500 f. Kr.-580 e. Kr.) og yngre jernalder (ca. 580-1030 e. Kr.). I jernalderen ble følgelig jernet introdusert, noe som førte til bedre redskaper og våpen, og dermed effektivisering av jordbruket. Gjennom jernalderen ekspanderte jordbruket, og utmarksressurser ble tatt i bruk i større omfang enn tidligere. Overskuddet ble brukt til handel og gavebytte. Handelen, først med Romerriket og siden kontinentet, var økende. Samfunnet var sannsynligvis lagdelt, og bestod i Norge av flere høvdingdømmer. Bosetningsspor viser at husene fortsatt var treskipete, men hadde nå gjerne trevegger i stedet for flettverksvegger. Når det gjelder antallet faste kulturminner er denne perioden i landets forhistorie den rikeste.

Også i Modum er det store flertallet av faste arkeologiske kulturminner fra jernalderen. Fra denne perioden har vi gravminner, fangstgroper, jernvinneanlegg, kullfremstillings- og tjærebrenningsanlegg, bygdeborger og bosetningsspor. Det er også levert inn en god del løsfunn fra denne perioden, i tillegg til enkelte større gravfunn. Samlet viser kulturminnene en omfattende aktivitet i området. Aktiviteten er i stor grad knyttet til bruken av utmark.

Som i tidligere perioder var elg en viktig ressurs også i jernalderen, og det finnes flere fangstgroper som trolig kan dateres til denne perioden. Fangstgropene er gjerne plassert ved gamle trekkveier for elg, og lagt til flaskehalsen i terrenget, områder som elgen måtte passere under trekket. Fangst av elg er lønnsomt ettersom det er et stort dyr, men også fordi den trekker langs faste ruter og derfor er enkel å fange. Ved hjelp av ledegjelder kunne elgen også ledes til disse fangstgropene. Fangstgroper finner vi flere steder i kommunen, blant annet i Furumo-området, ved Snarum og ved Gravermoen sør i Holleia. Utgravninger av et fangstanlegg ved Furumo i 1972 og 1992 viser at anlegget kan dateres til perioden bronsealder-førromersk jernalder, og gikk ut av bruk ved Kristi fødsel. Anlegget er altså over 2000 år gammelt. Utgravning av et annet fangstanlegg ved Sysle, viste at også dette må ha gått ut av bruk ved starten av romertid.

Et annet typisk kulturminne for denne perioden er kullgropene. Dette er gravde groper i terrenget der trevirke ble ufullstendig brent og dermed omgjort til trekull. Slike kullgroper finnes over store deler av kommunen, spesielt i skogsområdene ved Furumo og Modum Bad. Trekullet kunne brukes til smiing, men i hovedsak kan det sannsynligvis knyttes til jernfremstilling. I motsetning til treverk ga trekullet svært høy varme i jernfremstillingsovnene, noe som muliggjorde en bedre og mer effektiv utvinning av jern fra omkring år 700 e. Kr. I 2006 ble to slike groper arkeologisk undersøkt i forbindelse med utbygging av et boligfelt på Bjølgerud (gnr/bnr 90/8). Begge kullgropene ble datert til 890-1015 e. Kr., det vil si vikingtiden.

I Modum er det registrert 19 jernvinneanlegg (anlegg der det ble produsert jern), og de fleste befinner seg i området fra sørlig del av Furumo og nordover til Modum Bad. I samme område finnes det et relativt stort antall kullgroper. Jernvinneanleggene er ikke arkeologisk undersøkt, men analyser av avfallsproduktet (slagget) fra disse viser at det er representert to faser i jernvinna; en eldre og en yngre fase, før og etter omkring år 700 e. Kr. Det er antatt at de to jernvinnetypene overlapper noe, og at anlegg av den yngre typen også kan gå utover i middelalderen. Dateringer fra enkelte av anleggene gjort i forbindelse med arbeidet med ny bygdebok i Modum, falt innenfor perioden yngre romertid/folkevandringstid, merovingertid/vikingtid og etterreformatorisk tid (1550 e. Kr. og 1680 e. Kr.).

De aller fleste jernvinneanleggene som er registrert i Modum er funnet av lokale historieinteresserte, og er ikke resultat av en systematisk arkeologisk registrering. Da slike anlegg ofte er vanskelige å se i terrenget, og gjerne oppdages ved tilfeldigheter, er det sannsynlig at det finnes en god del uoppdagete slike anlegg i Modum, særlig i området mellom Modum Bad og Furumo.

Den omfattende aktiviteten i utmarka må ha krevd ressurser, og har trolig vært organisert. Sannsynligvis kan aktiviteten knyttes til enkelte storgårder i Modum. Gravminnene i Modum kan gi oss en pekepinn om hvilke gårder som var spesielt rike/mektige i jernalderen. Totalt er det bare 12 gravfelt og 21 gravhauger/-røyser i Modum. Trolig har det vært flere gravminner i kommunen som nå er fjernet på grunn av moderne jordbruk og utbygging. Enkelte av gravminnene utmerker seg, og tyder på en større konsentrasjon av makt og rikdom. Dette er blant annet gravfeltet på Tveiten og Vikerøya. Gravfeltet på Tveiten består av 8 hauger fordelt på to lokaliteter. Gravfeltet er ikke arkeologisk undersøkt, men ut fra gravminnenes karakter kan det være fra eldre jernalder. I 1954 ble tre gravhauger på Skjelbredåsen utgravd i forbindelse med utbygging av det som i dag er riksvei 284. Haugene lå på en linje nord-sør. Utgravningen viste at haugene opprinnelig trolig hadde fotkjede og en indre kjerneøys. På grunnlag av det sparsommelige funnmaterialet, med blant annet en beltestein, noe brente bein, keramikkskår og jernfragmenter, kan gravminnene her også dateres til eldre jernalder.

Under utgravningen ved Vikersund kurbad i 2014 ble det funnet 32 automatisk fredete kulturminner. Bildet til høyre viser en av de 11 kokegropene som ble avdekket under undersøkelsen

I 2014 ble det under arkeologiske registreringer ved Vikersund Kurbad funnet 32 automatisk fredete kulturminner, fordelt på to avgrensede lokaliteter. På de to lokalitetene ble det funnet 11 kokegroper, 11 stolpehull, 5 ildsteder, 4 nedgravninger og 1 grøft/nedgravning. En registrering i samme område i 2009 påviste 3 kokegroper. Samlet viser funnene at det har vært bosetting i dette området i eldre jernalder.

Av andre kulturminner i Modum fra jernalder finnes tre bygdeborger; Brustigåsen, Heggebekkollen og Austadmarka. Disse kulturminnene er på grunn av plassering og karakter tradisjonelt tolket som forsvarsanlegg. I nyere tid har man fremhevet variasjonen i slike anlegg, og kommet frem til at enkelte kan karakteriseres som forsvarsanlegg, mens andre heller kan være knyttet til kultisk aktivitet eller bosetting. De såkalte bygdeborgene i Modum er ikke arkeologisk undersøkt, men dateringer av andre slike anlegg viser at de trolig var i bruk i yngre romertid (200-400 e. Kr.) og folkevandringstid (400-550 e. Kr.). Ved ferdigstillingen av rapporten er det også blitt klart at en katiss, en fangstinnretning for fisk, som er funnet i et tjern kalt Grunna, har blitt datert til vikingtiden.

Middelalder

Perioden fra slutten av vikingtiden (1030 e. Kr.) og frem til reformasjonen i 1537 kalles middelalderen. I middelalderen levde størsteparten av befolkningen i landet av jordbruk og fiske. I løpet av perioden vokste det opp byer og handelssteder med håndverkere og kjøpmenn. Handelen økte, og Norge ble en del av det europeiske handelsnettverket gjennom hanseatene. I denne perioden ble også kirken som administrativ maktorganisasjon ordentlig etablert i samfunnet. Mens bønder i vikingtiden trolig i stor grad eide sin egen jord, var store deler av jorda i middelalderen eid av kongen eller kirken. Åkerarealet økte, og husdyrhold og seterbruk var omfattende. I utmarka var omfanget av jernutvinning og fangst av elg og rein betydelig, og dette har trolig vært viktig for økonomien.

Middelalderen er en periode som er sparsomt representert i det arkeologiske materialet i kommunen. Faste kulturminner fra denne perioden er blant annet Vike kirkeruin og Heggen kirke, med middelalderkirkegård. Opprinnelig var det også kirker på Nykirke og Snarum i denne perioden. Både Vike og Heggen kirker ble bygget en gang på 1200-tallet.

Vike er nevnt som sognekirke i 1456, men ble trolig nedlagt ved reformasjonen. Heggen var hovedkirke etter reformasjonen. Begge kirkene var opprinnelig romanske steinkirker, med rektangulære skip, og et smalere, rektangulært kor. I dag er imidlertid Vike kirke kun en ruin, og Heggen kirke er forandret i flere omganger. Under en utgravning av Vike kirkeruin i 1969-70 ble det blant annet gjort funn av nøkkelbeslag, bokspenner, keramikkskår, nåler til brosjer eller søljer, forskjellige draktbeslag og perler. Funn av kalkbiter med rødmalt dekor tyder på at kirken har hatt kalkmalerier på de innvendige veggene.

Flere av kulturminnene i utmark kan sannsynligvis dateres til middelalderen. Røsteplassen med jernvinneanlegg ble, i forbindelse med arbeidet med bygdebok for Modum, ¹⁴C-datert til ca. 1550, altså bare 13 år etter middelalderen sluttet. Da ¹⁴C-dateringer er noe unøyaktige, og en slik jernvinne kan ha hatt flere faser, er det sannsynlig at de også var i bruk i middelalder. Flere kullfremstillingsanlegg stammer trolig fra middelalderen.

En utgravd kullgrop ved Furumo idrettspark ble datert til senmiddelalder. En del av fangstgropene og kullfremstillingsanleggene stammer trolig også fra denne perioden. Nøkkelhullformete tjæremiler, som det finnes tre av i kommunen, er i andre deler av Buskerud datert til 1200-tallet. Basert på dette er en datering av tjæremilene til denne perioden også sannsynlig.

Det er også kjent flere løsfunn fra perioden. Her er det blant annet funnet en armbrøstpil i Holleia, en sigd og pilspiss på Furetangen, et spinnehjul av kleber på Haug gård, bronsegryte og kleberkar med skaft på Hovengen, et tveegget sverd av jern fra Sønsteby og en øks av jern på Myra, øst i Modum.

Kleberkar med skaft (C23054b) funnet på Hovengen og sverd fra Sønsteby. Begge fra middelalder. Foto v/Kulturhistorisk museum, UiO.

Vannkraften

Vassdragene har vært premissgivende for tilværelsen og næringslivet. Laksefisket var betydelig, og det var elver og fosser som drev møllene og sagene og førte tømmer til Europa. Fossefallene i de store hovedelvene, med tilstøtende tverrelver, representerer svært store kraftmengder. Det er mange fosser, men selv om fallene ikke er så høye, er til gjengjeld nedslagsfeltene og dermed vannmengdene store. Fossene har bidratt sterkt til Modums industrihistorie.

Figur 1 Kagefossen, ved Modum bad. Foto: Wilse, Norsk folkemuseum

Det var tømmerfløting i Drammensvassdraget alt i middelalderen, og det ble drevet internasjonal tømmereksport fra Modum gjennom 1300- og 1400-tallet. Også gruver og jernverk var i stor grad basert på vannhjul. For å utnytte vannet best mulig ble det ofte bygd en demning, en stem, med mulighet til regulering av vannet, som ble ført i en renne fra stemmen til vannhjulet.

På slutten av 1800-tallet ble energiproduksjon med vannhjul erstattet av turbindrift og elektrisitet. På 1500-tallet revolusjonerte oppgangssagene trelasthandelen i Norge og førte til nye muligheter for eksport. Tidligere måtte en økse til planker og bord av tømmerstokkene, som ble kløyvd og kunne derfor bare gi to bord. Med de nye sagene kunne det skjæres mange bord fra en stokk. En oppgangssag er en vandrevet sag med et rett sagblad som beveger seg opp og ned, derav navnet. Trelasthandelen var spesielt viktig i Europa på 1500-tallet, på grunn av

befolkningsvekst, bygging av skip, kolonisering, utenrikshandel og krig. Nederland og England hadde hugget ned det meste av skogene sine, og behovet for trelast var akutt. Etter at oppgangssagene kom, ble Modum raskt en av de store sagbruksbygdene i landet.

På 1800-tallet var Drammen Norges største eksporthavn for trelast, og elven var transportveien til byen. Drammenselvans Fellesfløting ble stiftet i 1807, og hengslet i Bergsjø anlagt samme året. Tømmermengden i den nedre delen av elven var blitt så stor at fløtingen måtte reguleres også lenger oppe i vassdraget. På Tyrifjorden var det båten «Greven» som hadde jobben med å slepe tømmeret ned til Vikersund.

Den første flomsag ble trolig opprettet av Hamar-biskopen allerede i 1520-årene. Til å begynne med var sagbruksnæringen fri, og både skurd og trelasthandel var i hovedsak drevet av bøndene. Men frykten for avskoging og kongemaktens økende ønske om kontroll over næringslivet, førte til innføring av restriksjoner utover 1600-tallet.

Trelasthandelen var starten på industrialiseringen, og mange ble rike på trelast. I 1680-åra lå det 105 sager fra Drammen til Ringerike. Modum hadde 21 sager. Med Sagbruksprivilegiene av 1688, ble antall sager sterkt begrenset, og det ble fastslått kvantum for de som fikk lov å fortsette. Sagbruksnæringen kom på borgerskapets hender, det vil si trelasthandlere og folk med penger i byene. Disse ble kalt plankeadelen, og var lite likt av bøndene.

Som en følge av liberaliseringen av samfunnet midt på 1800-tallet ble sagbruksprivilegiene opphevet i 1860-årene. Dette falt sammen med ny teknologi i næringen. Oppgangssaga ble erstattet av sirkelsag, og dampmaskindrevne sager gjorde sagdriften mindre avhengig av lokalisering ved fossene. Ved overgangen til turbinrør og elektrisitet ble fossefallene igjen en viktig innsatsfaktor, men på denne tiden var den nye treforedlingsindustrien blitt viktigere enn sagbrukene.

Fra 1870-tallet kom treforedlingen for fullt. I et tidsrom på vel 20 år ble det bygd seks slike fabrikker ved fossene. Sagbrukene ved Haugfoss og Kongsfoss ble erstattet med tresliperier, og det ble treforedlingsindustri ved Embretsfoss, Geithusfoss, Ramfoss og Katfoss. Det ble mange nye arbeidsplasser, og skogeierne fikk avsetning på virke som tidligere aldri var nytt til annet enn ved. I takt med utbyggingen av treforedlingsindustrien vokste også interessen for elektrisk strøm. Allerede i 1884 fikk Drammenselvans papirfabrikker på Geithus elektrisk belysning i sine lokaler. En del hus i nærheten av fabrikkene fikk lys tidlig, noen før århundreskiftet.

Vannfallsrettighetene ble i 1887 lagt til grunneierne. Fossene ble en ettertraktet handelsvare frem til 1906. Da kom konsesjonsloven, og det offentlige kunne til en viss grad kontrollere omsetningen. I Modum var mange av de største vannfallene allerede på industriens hender. Gravfoss var kjøpt av Drammen kommune og kraftstasjonen ble bygd i 1903; en av de første i landet.

For den lokale elektrisitetsforsyningen var overrettssakfører Hagbart Dedichen i Vikersund en pionér. Han fikk bygd tre kraftverk. Det første kraftverket, som kom i drift i 1907, lå omtrent der sletta til Vesle Vikersundbakken ligger nå. Dette kraftverket ble nedlagt alt i 1917. Spone kraftstasjon ble lagt helt nede ved Bergsjø. Det var i drift til 1937. Teglstensbygningen står fortsatt. Dedichens tredje kraftverk var Dyrbak kraftstasjon fra 1913. Samtidig satte han i gang å bygge linjenettet. Modum kommunale Elektrisitetsverk ble dannet i 1913, overtok i 1915 Spone kraftstasjon med ledningsnettet, og en ny kraftstasjon ble bygd. Haugfoss kraftstasjon ble satt i drift i 1938.

Industri

Modum har en lang industrihistorie, og kan vise til kontinuitet fra gamle verkssamfunn, med kongelige privilegier fra eneveldets tid, til typiske representanter for den industrielle revolusjon og moderne industriutbygging i andre halvdel av 1800-tallet og ut på 1900-tallet.

Hassel jernverks gruver lå i en ås ved gården Hassel, men selve jernverket lå ved gården Daler på Eiker, et par kilometer sør for gruvene. Det var mye skog i dette området, og det trengtes store mengder kull til smelting av jernet. Rester etter gamle kullmiler finnes det mange av i området. Jernverket ble etablert i 1649, var den gang et av de største jernverk i Norge, og er et av Norges eldste.

Gjennom 17-, 18- og 1900-tallet gikk Modum stadig mer i retning av å bli en industrikommune. Blaafarveværket var en stor gruvebedrift som utvant koboltmalm og brukte det til fremstilling av

koboltblått. Det ble grunnlagt av kong Frederik VI i 1776. Blaafarveværket spilte en viktig rolle i norsk handel med bl.a. Danmark, Holland og land i Asia, og fikk avgjørende betydning for norsk økonomi i tiden rundt 1814. Bedriften, som ble overtatt av private eiere i 1821 vokste til rundt 1850, og spesielt 1830-1840 var verkets storhetstid.

Det var da Norges største industribedrift, og dekket 80 prosent av verdensmarkedet for blåfarve. Etter storhetstiden ble verket drevet med vekslende hell fram til det ble endelig nedlagt i 1898. Det gamle verkssamfunnet var bygd opp etter paternalistiske prinsipper. Rangordningen i verkssamfunnet ble markert ved og avspeilet i plasseringen av ledelsens og arbeidernes boliger. Øverst oppe, i en passende avstand fra arbeidergata, lå direktørboligene. Mellom disse og arbeiderboligene var verkslegen plassert. Verksledelsen bestemte hvem som skulle bo i husene, og når de skulle fraflyttes.

Ved Langerud på Snarum lå Snarum koboltverk, kommunens koboltverk nummer to. Verket var i drift i perioden 1822 – 1849, med en arbeidsstyrke på opptil 250 mann i gruvene. I tillegg foregikk det en foredling ved Kongsfoss i Åmot. Men mot Modum Blaafarveværks mannskapsstyrke på 1900 rundt 1840, datidens største norske bedrift, har likevel Snarum koboltverk en liten plass i Modums historie.

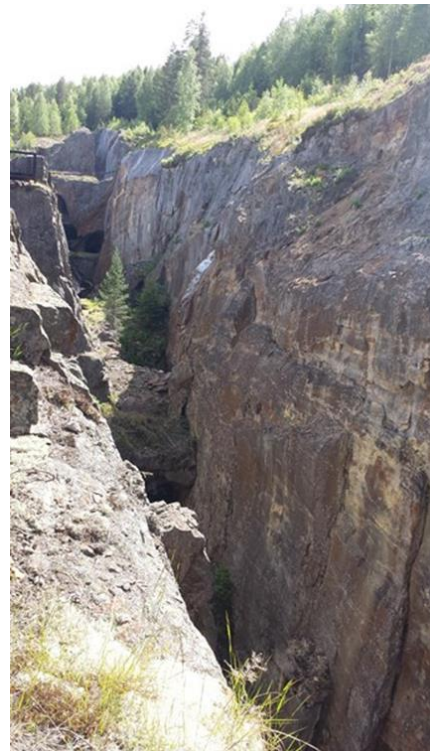
Næringslivet i området resulterte alt på 1700-tallet i en gryende form for arbeiderklasse, lenge før industrialiseringen tok fart på midten av 1800-tallet. En del av denne næringsvirksomheten var knyttet til elvene. Men også gruveliv, skogen og andre råvarer la grunnlaget, i tillegg til transport, kroer og vertshus.

I tilknytning til disse vokste det frem husmannsplasser. Det var en stor arbeiderbefolkning og i dårlige tider kunne det skorte på både korn og andre varer. Fattigdom var derfor et problem. Veksten i husmannsvesenet er et markant trekk ved det norske samfunnet på 1700-tallet. Noen husmannsplasser hadde jord, andre ikke. I Modum var nesten halvparten av husmennene i 1723 sagbruksfolk.

Da Blaafarveværket ble nedlagt, hadde treforedlingen fått fotfeste i Modum. Det skjedde i årene 1871-95. Først ute var Kongssagene Træsliberi (1871), Embretsfoss Træsliberi (1874) og Eker og Gjethus Papirfabriker (1877), som senere skiftet navn til Drammenselvans papirfabrikker. I 1890-årene fulgte nye treforedlingsbedrifter etter i Ramfoss, Haugfoss og Katfoss. I det tiåret ble også Westad Armaturfabrik etablert. Folketallet steg betydelig, til ca. 9000 ved århundreskiftet. Etter 2. verdenskrig ble lampefabrikken T. Røste & Co. og svampefabrikken Kongsfoss Fabrikker A/S etablert. Kongsfoss Fabrikker overtok produksjonslokalene da lampefabrikken flyttet og fortsatte sin drift i Kongssagene fram til 1998.

Embretsfoss var den første av de store treforedlingsbedriftene som ble nedlagt i 1970- og 80-årene. Drammenselvans papirfabrikker var den siste treforedlingsbedrift i Modum. Alt i 1920 ble det bygget en kraftstasjon ved Kongsfoss, og i 2001 ble det besluttet å bygge en ny kraftstasjon her.

Westad armaturfabrikk ved Sønstebybekken ble startet av ingeniør Daniel Westad, som var bestyrer ved Embretsfoss. Armaturfabrikken var et lite metallstøperi som produserte blant annet stoppventiler, og det var armaturer til vann, damp og gassanlegg. De ble spesielt kjent for sine

Figur 2. Blaafarveværkets gruver i Skuterudåsen

brannvernsprodukter, blant annet brannhydranten NOR. Westad fikk gullmedaljer for et par av sine oppfinnelser ved en utstilling i Stockholm i 1897 og ved en utstilling i Bergen i 1898.

Magnesittverket på Snarum (Norska Magnesit Aktiebolaget) ble stiftet i 1903. Forekomsten av magnesitt var oppdaget flere tiår tidligere, men det ble ikke igangsatt noen drift, til tross for drivverdige forekomster, og driftsrettigheten ble overdratt til nye interessenter. Magnesitten er svært sjelden. Fabrikbygningen sto ferdig i 1905. Gruvene lå 2 kilometer fra fabrikken. Magnesitten ble formet som teglstein og ble brukt som foring i smelteovner i jern- og stålverksindustrien. I 1931 begynte bedriften også å bryte serpentinstein. I 1959 fikk magnesittverket ny eier og nytt navn, Morud Bruk. Gulvhellene i serpentin i Modum rådhus kommer derfra.

Glomsrudkollen Zinkgruber fikk konsesjon i statsråd på drift i 1909. Eiere var en adelslekt fra Øvre-Schlesien, en av sentral-Europas mest velstående familier. De schlesiske bergverkskonsernene hadde i stor grad bygget opp sin fremstående posisjon på fremstillingen av sink. Selskapet satt med bergverksrettighetene i 20 år uten at driften kom lenger enn til forsøksstadiet.

Vikersunds Uldvarefabrik (senere AS Modum Ullvarefabrikk), ble stiftet i 1909, men firmaet var gammelt. Allerede i 1869 startet et farveri ved Hovdetjern i Vikersund, og bedriften besto foruten farving av vadmél og garn, av stamping og overskjæring av vadmél. I 1898 ble bedriften utvidet til å omfatte også produksjon av ullgarn. I 1909 ble den nye fabrikkbygningen bygd, og utvidet med veveri med produksjon av forskjellige ullstoffer. Ullvareindustrien hadde sine røtter i lokal håndverkstradisjon, der særlig farveryrket var sterkt representert.

Jordbruk

Buskerud hovedgård tilhørte kongen etter reformasjonen og gården hadde store privilegier. Med førsterett på tømmerkjøp kontrollerte fogdene på Buskerud sagbrukene ved både Haugfoss og Kongsfoss. I 1803 hadde Buskerud gård hele 18 husmenn, i tillegg til Sætersberg med 5 plasser. Det store salget av krongods som startet i 1660-årene, kom ikke så mye bondestanden til gode i første omgang. Byborgere og embetsmenn skaffet seg store jord- og skog-gods. Mange av kjøperne kjøpte opp i spekulasjonsøyemed. Da nedgangstider kom, eller ved skifte, ble godset snart spredt videre.

Gulsrud. Foto: Wilse, Norsk folkemuseum

Selv om Modum alltid har vært en betydelig jord- og skogbrukskommune, var Modum rundt 1840 ingen typisk landkommune, der folk utelukkende levde av jordbruk i naturalhusholdningens tid. I Modum økte antall bruk sterkt fra 1660-årene til omkring 1800. Flere gårder ble delt, og svært mange ødegårder ble stykket opp, noe som sannsynligvis har sammenheng med spesielt sagbruksindustriens utvikling.

Ved slutten av 2.verdenskrig var det cirka 1000 bruk i Modum med mer enn 5 dekar dyrket jord. Det var svært få bruk over 200 dekar. I 1990 var det 52 bruk på mer enn 200 dekar dyrket jord. Det har skjedd en del sammenslåing av bruk. I 1990 var antall bruk over 5 dekar gått ned fra 1000 til 541, mens gjennomsnittlig bruksstørrelse på gårdene hadde gått opp. I de siste årene har utviklingen i landbruket gått mot stadig mindre inntjening, noe som har ført til færre husdyr og leie av jord, samt nedlagte bruk. Uten et aktivt landbruk vil kulturlandskapet gro igjen.

I første halvdel av 1800-tallet ga en rekke nyvinninger i landbruket mulighet til å brødfø en større befolkning enn tidligere. Blant de viktigste var innføring og spredning av poteten, samt nye redskaper som jernplog og hjulredskaper. Tidsskillet midt på 1800-tallet blir ofte kalt det store hamskiftet. Da skjedde en overgang fra selvbergingsjordbruk til produksjon for salg. Veksten i byer og tettsteder førte til at flere enn tidligere måtte kjøpe mat i stedet for å produsere den selv. I tillegg førte bedre samferdselsmuligheter, som nye veier, jernbane og dampskipsruter til at det ble lettere enn tidligere for bøndene å få frem varene til markedet.

Utover på 1800-tallet ble begrensningene på handel og håndverk på landsbygda opphevet, og det ble etablert et stort antall landhandler. Kjøpevarer erstattet mange produkter som tidligere ble laget på gårdene. Mange steder ble mindre jordteiger samlet og innmarka utnyttet bedre enn tidligere. Som følge av utskiftingene ble de gamle fellestunene løst opp og de fleste fikk eget tun.

I 1860-årene ble det første meieriet i Modum opprettet. Inntil da hadde bøndene stort sett drevet rent selvforsyningsbruk. Rundt år 1900 var det hele 9 meierier i Modum. I dag er ingen meierier i drift. I 1932 hadde kommunen store jord- og skogeiendommer som den ble tvunget til å selge på grunn av stor gjeld. Så lenge det var hester og hesteredskaper på gårdene, var bygdesmiene uunnværlige. Kleiv-smeden på Snarum ble nedlagt i 1970 og utstyret gitt til Modum historielag og plassert sammen med bygdemuseets samlinger på Blaafarveværket.

Samferdsel og tettstedsutvikling

Tidlig på 1600-tallet fantes ingen kjøreveier i Norge, bare rideveier, som ikke hadde endret seg vesentlig siden middelalderen. Funn av sølv i Kongsbergområdet i 1623 skapte et nytt behov for transport, og kongen bestemte at det skulle anlegges en kjørevei fra den nye bergstaden til den nærmeste havnen. I 1624 ble den gamle rideveien utbedret til kjørevei, og fulgte terrenget i mest mulig direkte linje mot bestemmelsesstedet i Haugsund (Hokksund). Dette var landets første kjørevei.

Omkring 1790 var det bare to hovedveier eller kongeveier i Buskerud, og ingen i Modum. Den første veiloven kom i 1824, og fra den tid ble det lagt ned en stor innsats med å bedre veiforholdene. De gamle rideveiene ble rustet opp og fikk hovedveistatus, som veien fra Drammen gjennom Eiker og Modum fram til Norderhov.

Forbindelsesveien fra Vikersund til Slevika ved Krøderen knyttet sammen hovedveiene Drammen-Bergen og Christiania-Hallingdal. Fra 1860-årene startet også byggingen av bygdeveier. Sigdalsveien ble gjort farbar for vogn fra Åmot til Eggedal i 1820-årene. En omfattende utbedring fra Åmot til Prestfoss ble gjennomført i 1873-97, mens Korketrekkeren ved Åmot stasjon sto ferdig i 1927. I 1912 ble det bygd ny vei og stålfagverksbro ved Stryken. I perioden 1920-1940 gikk Staten inn med øremerkede midler og halvparten av disse gikk til Hallingdalsveien.

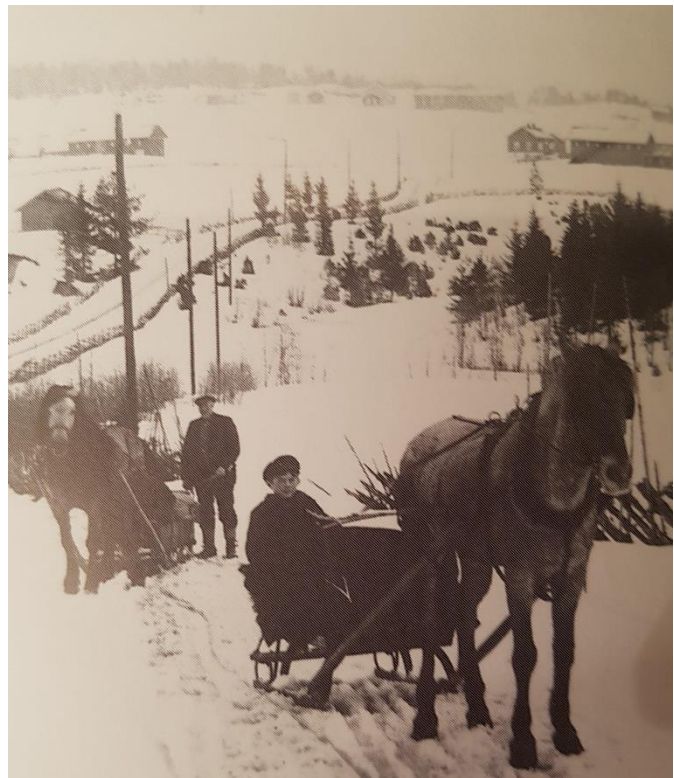

Korktrekkeren på Åmot. Foto: Statens vegvesens arkiv

Ferjestedene var viktige krysningspunkter i en bygd med tre elver og en innsjø. Bruene fikk enorm betydning for samferdselen i Modum, der omtrent alle bygdelag har elver med bebyggelse på begge sider. I første halvdel av 1800-tallet ble det bygd rundt 40 bruer i Modum. Omkring århundreskiftet 1900 ble de fleste ferjene overflødige. Fra 1960-årene ble det bygd omkjøringsveier utenom tettstedene, slik som rv.35 fra Vikersund til Åmot, hvor veien ble lagt utenom Åmot, Geithus og Vikersund. Den ble påbegynt i 1972, og siste strekninger ble ferdig i 1976-78.

Skyssvesenet

Fra gammel tid hadde bøndene plikt til å sørge for fri skyss for kongelige personer og etter hvert også for biskoper på tjenestereiser. Skyssvesenet i Norge går langt tilbake i tid, og ble opphevet ved lov i 1951. I 1663 ble det bestemt at det skulle være skysskifter for hver mil. Flere skysstasjoner drev også gjestgiveri. Fra 1800-tallet ble skysstasjonene offentlige og skulle ha tilskudd til driften fra kommunene. I 1851 kom det nye lover om skyssvesenet, og i 1854 ble det bestemt at det bare skulle være tre skysstasjoner med kommunale bidrag i Modum. Disse ble i Åmot, Vikersund og på Snarum. Fra 1836 var det gitt åpning for at skysstasjonene skulle skaffe nødvendig overnatting for reisende på lengre turer. Det ble også ordnet slik at skysskarene kunne ta med postsendinger. I tillegg til skyss for personer var varetransport til og fra Drammen en stor næring før jernbanen kom i 1872.

Med hest og slede. Foto fra Hæregårdene ved Syste Jernbanen

Med et nokså dårlig og lite utbygd veinett på 1800-tallet ble jernbanestrekningene desto viktigere for både ferdsel og godstransport, og jernbanestasjonene ble viktige knutepunkter. Nærheten til jernbane gjorde at stasjonsområdene ble ettertraktet til boligbygging, og det vokste opp små tettsteder rundt stasjonsområdene. Veiene skulle nå knytte jernbanen sammen med spredt bebygde områder, og man så ingen grunn til å bygge veier der det var eller skulle bygges jernbane. Men da bilen kom, stilte den større krav til veienes utforming og mange av de eldre veiene hadde en standard som ikke tilfredstilte bilens krav. I 1866 ble den første strekningen av Randsfjordbanen åpnet. Den var den femte jernbanestrekningen i landet. Smålenene (Østfoldbanen) fikk ikke jernbane før i 1879. Da tremasse-industrien fikk sitt gjennombrudd, hadde området et velfungerende jernbanenett.

Vikersund stasjon. Foto: Wilse, Norsk folkemuseum

Vikersund stasjon ble opprettet i 1866, og ble i 1974 nedgradert til fjernstyrt stasjon. Stasjonene på Åmot, Geithus og Vikersund ble nedlagt i 2004. Georg Andreas Bull tegnet stasjonsbygningene både i Vikersund og på Åmot. Randsfjordbanen gjorde slutt på fløtingen av planker og bord. Allerede på 1920-tallet økte tømmertransporten med jernbane, og på 1950-tallet tok biltransporten mer og mer over. Fløtinga i Drammensvassdraget ble lagt ned på 1960-tallet. Da hadde tømmertrafikken på elva vart i mer enn 500 år.

Krøderbanen kom i 1872. Den er 26 kilometer lang og går fra Vikersund til Krøderen. Tømmertransport fra Hallingdal til Drammen var banens viktigste inntektskilde. Da strekningen Voss-Gulsvik på Bergensbanen ble tatt i bruk i 1908 var det svært stor trafikk på Krøderbanen, men etter at Bergensbanen åpnet til Hønefoss og Oslo i 1909 ble det kun lokaltrafikk. Passasjertrafikken ble lagt ned i 1958, men godstrafikk fortsatte til 1985. Stasjonsområdet på endestasjonen Krøderen er fredet sammen med cirka 2,6 kilometer av banen. I tillegg til endestasjonene er det stasjoner på Snarum, Sysle og Kløftefoss. Krøderbanen er i dag museumsjernbane.

Tettstedsutvikling

Da jernbanen kom til Modum, var Modum hovedsakelig ei jord- og skogbruksbygd, selv om det hadde vært sagbruksdrift siden 1500-tallet. Blaaifarveværket var over storhetstiden, og de store treforedlingsbedriftene var ennå ikke etablert. Elvene var viktige transportveier. Med jernbanen ble det enkle transportmuligheter til utskipningshavnen i Drammen. Både bosettingen og industrien fikk sitt tyngdepunkt rundt jernbanen og stasjonene. Jernbanen var også et viktig levebrød, og bare på Vikersund stasjon var det i 1950-årene ansatt 15-20 mann. Stasjonen var heldøgnsbetjent, og hver dag kom det fulle godsvogner til pakkhuset. Jernbanens betydning kan neppe overdrives. Jernbanen revolusjonerte samferdselen og bosettingsmønsteret. Det vokste opp tettsteder rundt de mange stasjonene, såkalte stasjonsbyer. På Snarum flyttet bygdas tyngdepunkt seg fra det gamle sentrum rundt kirken og Prestgarden til stasjonsområdet, hvor det kom butikker og boliger.

De gamle kornmagasinene var på mange måter forløperen for sparebankene. Da Blaaifarveværket ble startet på slutten av 1700-tallet, ble Modum en betydelig industrikommune med mye handelsvirksomhet. Handelsmannen Niels Wigersund tok opp spørsmålet om en sparebank i bygda. Modum sparebank ble stiftet i 1841, og var den 4. sparebanken i Buskerud og nummer 29 på landsbasis. Bankens virksomhet begynte på Nymoens skole på Haugfoss, og etter hvert vekselvis på Nymoens og Vikersund gård (det senere kommunehuset). I tettstedene vokste handelen fra landhandlere til ulike typer av spesialbutikker som manufaktur og bokhandel. Fra 1990-årene har mange butikker forsvunnet, og kjøpesentre, hvor flere butikker er samlet under ett tak, har i stor grad tatt over.

Snarum stasjon like etter Krøderbanens åpning. Foto: Norsk jernbanehistorie

Helse

I 1857 startet H.A Thaulow, som var lege på Blaaifarveværket, sitt badesanatorium på Bademoene, vest for Vikersund. I henhold til legenden skal kong Olav Haraldsson, den senere Olav den hellige, en gang rundt år 990 ha ridd over moene. Der hvor hesten stoppet og sparket i bakken skal det ha sprunget fram en kilde som var jernholdig og helsebringende. Kurstedet St. Olavs Bad hadde kjente gjester som Henrik Ibsen, Edvard Munch, Aasmund O. Vinje og Prins Carl. I dag er Modum Bad-Gordon Johnsens stiftelse en landsdekkende institusjon for behandling av psykiske lidelser.

Opprinnelsen til selve kurbadene og deres behandlingsmetoder går 4000 år tilbake i tid, til antikkens Hellas og de minoiske kulturer, hvor Asklepios var legekunstens gud. Til ære for ham, ble spesielle

templer kalt asklepieion. Slike ble gjerne bygget i nærheten av varme, mineralholdige kilder. Prestene der ble i praksis sett på som badeleger, og mange av dem var opptatt av vannkurer. Massasje, bad og sunnhetssøvn ble sett på som svært viktig.

I dag regner man med at disse templene også var et direkte forbilde for de senere så berømte romerske badene. Men det var først på 1700-tallet at kurbadstradisjonene kom til Nord-Europa. Behandlingen skulle øke kroppens metabolisme. Lysstråler, vannbad og frisk luft påvirker kroppens kjemiske reaksjoner og får sirkulasjonen i gang. Heten fra varme pakninger og bad påvirker kroppen til å starte sin egen renselse, myke opp stive muskler og får svetten i gang. Frisk luft og lys motiverer kroppen til å skape sin egen sunnhet.

Modum Bad. Foto: Midt-Buskerud bibliotek

De gode klimatiske forholdene gjorde at Modum Bad ble etterfulgt av andre institusjoner, som Modum helseheim (Vikersund Kurbad). Dr. Hans Haavik i 1915 kjøpte Vestre Vikers gård ved Vikersund og stiftet Modum Helseheim i 1918. «Vann, lys og luft og et godt kosthold ordner det meste!», sa Dr. Haavik. Problemet var at det var få bygninger på eiendommen, og ingen av dem passet noe særlig som internat for pasienter med reumatisme og gikt.

Modumheimen er kommunens sykehjem, med cirka 80 plasser. Første byggetrinn sto ferdig i 1957. I 2018 ble et renover/nybygget sykehjem med 96 plasser åpnet.

Det første organiserte arbeid for vanføresaken ble satt i gang i 1892, Sophies Minde i Kristiania. Modum vanførelag ble stiftet i 1926. Det første pleiehjemmet for vanføre som ikke kunne klare seg selv, ble åpnet i en tidligere privatbolig i 1948. Modum var tidlig ute for å skaffe arbeidsplasser for vanføre, og fra 1942 ble det startet både veveri og snekkeri. I 1954 sto både nytt industribygg og internat ferdig på Geithus. Internatet var i bruk frem til 1991, da det ble bygd om til boligkompleks. Buskerud vanførelag drev også et pleiehjem på Geithus, og driften ble gradvis overtatt av det offentlige. Allerede i 1957 ble Buskerud vanførehjem (Vanførehjemmet) utvidet, og det ble

ytterligere påbygd i 1976 og 1978. Navnet ble senere endret til Buskerud Rehabiliteringssenter, som ble nedlagt i 2004.

Utdanning

Da omgangsskolen kom i gang rundt 1750, ble fjerdingene delt i skoleroder. I middelalderen var det vanlig å dele administrative distrikter inn i fjerdinger, og en rode var den minste administrative inndelingen i en kommune. Landsskoleloven av 1860 påbød fastskole som normalordning, med faste skolehus og skolekretser. I loven om folkeskolen fra 1889 ble det påbudt med en todeling av aldersgruppene, småskolen (7-10 år) og storskolen (10-14 år).

I 1789 ble det ved kongelig resolusjon bestemt at det skulle opprettes to skoler ved Blaafarveværket, med en lærer på hver skole. Det skulle anskaffes det nye testamentet, en bibel og en husposttil. Til barna skulle det kjøpes inn ABC-bøker, katekismer, forklaringer og evangeliebøker. Materieell til skriving og regning måtte skolene skaffe selv. Barna ved Blaafarveværket fikk et bedre undervisnings-tilbud enn andre barn på landsbygda. De fikk for det første et fast skolehus med regelmessig undervisning, og for det andre fikk de sine egne bøker. Vanligvis måtte landsens barn nøye seg med å se på de få bøkene læreren hadde med seg. I omgangsskolen ble derfor lærerens stemme det viktigste middel i kunnskapsspredningen.

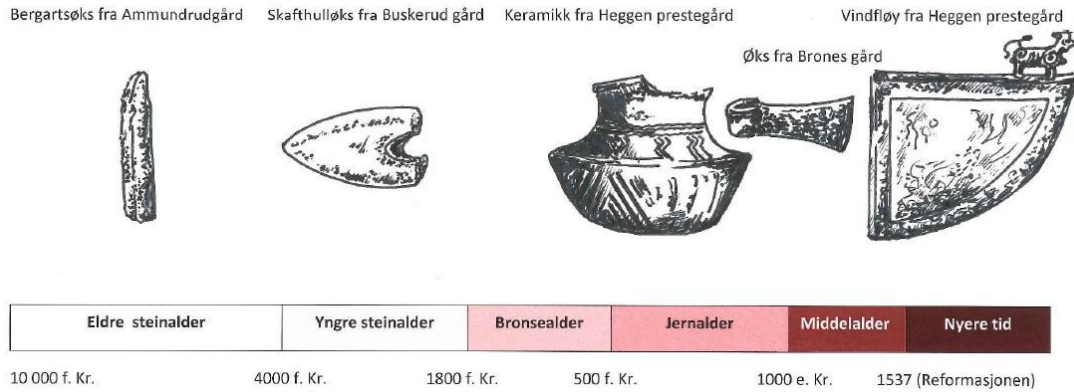
I 1810 ble Blaafarveværkets skole forbedret. I tillegg til geografi skulle det undervises i naturfag, sang og helse- og sunnhetsforhold. Læreren ved skolen hadde en eventyrlig høy lønn, og det forteller sitt om de ambisjoner embetsmennene hadde for skolevesenet. Verksskolene var i første rekke beregnet på verksarbeidernes barn, både gutter og jenter, selv om barn fra bondesamfunnet også kunne søke seg dit om de hadde anledning til å betale. Drammenselvans papirfabrikker opprettet, som den eneste av de nye fabrikkene, skole for arbeiderbarna. Fabrikkskolene besto til nye Stalsberg skole sto ferdig i 1923. Den var da en av landets mest moderne skoler. Stalsberg skole er tegnet av arkitekt Henrik Nissen, og den skapte stor oppsikt utover landet på grunn av sin størrelse og flotte utstyr.

Etter hvert som Vikersund vokste frem som tettsted, ble det i 1879 opprettet en egen skolekrets for Vikersund, og i 1881 sto nytt skolehus ferdig. Kvinnelige lærere var nå på vei inn i det norske skolevesenet. I 1951 ble ny stor skole tatt i bruk i Vikersund. Den skulle romme både realskole, framhaldsskole og 7-årig folkeskole. Enger skole på Åmot er fra 1954. I 1962 hadde Modum 18 folkeskoler, toårig frivillig framhaldsskole og realskole. De 25 skolekretsene fra 1930-årene ble redusert til 5, Buskerud, Enger, Stalsberg, Sysle og Vikersund. Ny Sysle skole sto ferdig i 1965, ny barneskole i Vikersund i 1969, og Søndre Modum ungdomsskole i 1971.

Modum fikk sin videregående skole i 1982, Rosthaug, med flere avdelinger. I 1910 kjøpte Buskerud Amt det gamle Buskerudgodset til landbruksskole. Høsten 2004 ble landbruksskolen en avdeling av Rosthaug videregående skole på Åmot.

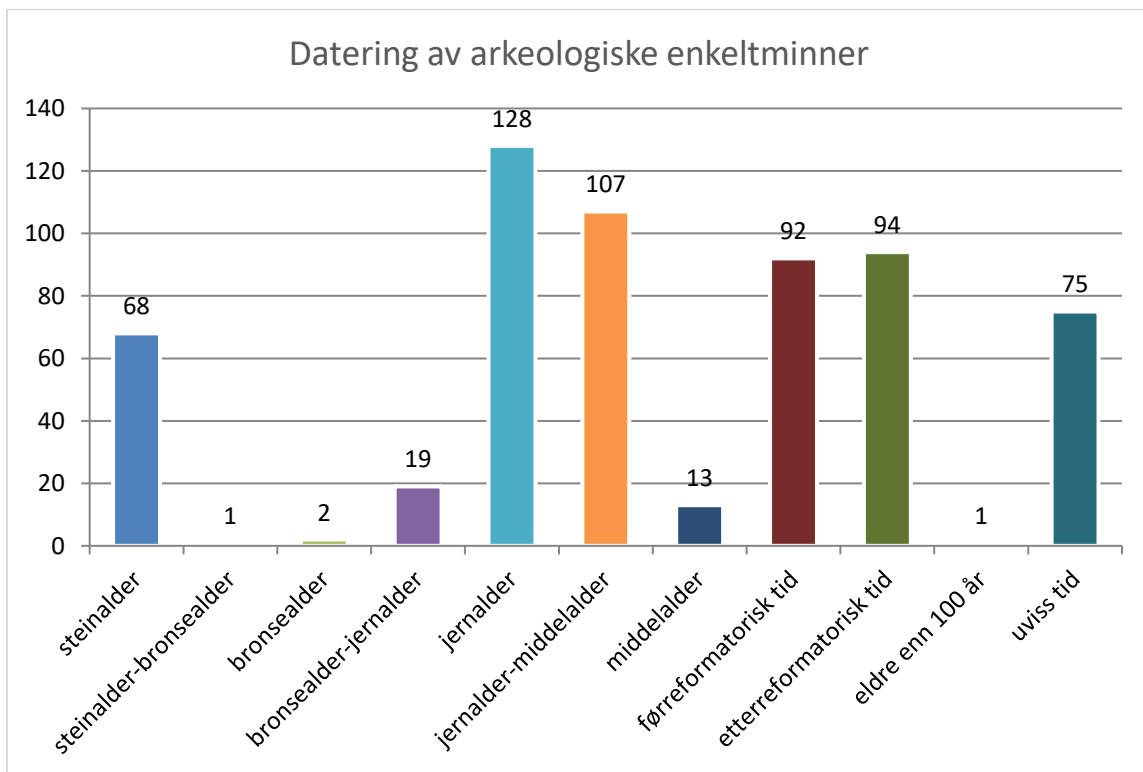
ARKEOLOGISKE KULTURMINNER – STATUS OG UTFORDRINGER

I Modum kommune var det ved prosjektets oppstart registrert 282 kulturminnelokaliteter i Askeladden, hvorav 254 var registrert som arkeologiske lokaliteter. Ved rapportens ferdigstilling januar 2015 er det registrert 336 kulturminnelokaliteter, hvorav 319 er arkeologiske lokaliteter. I tillegg er det fra tidligere funnet 105 kulturminnegjenstander i Modum. Disse funnstedene er ikke oppsøkt i felt i dette arbeidet.

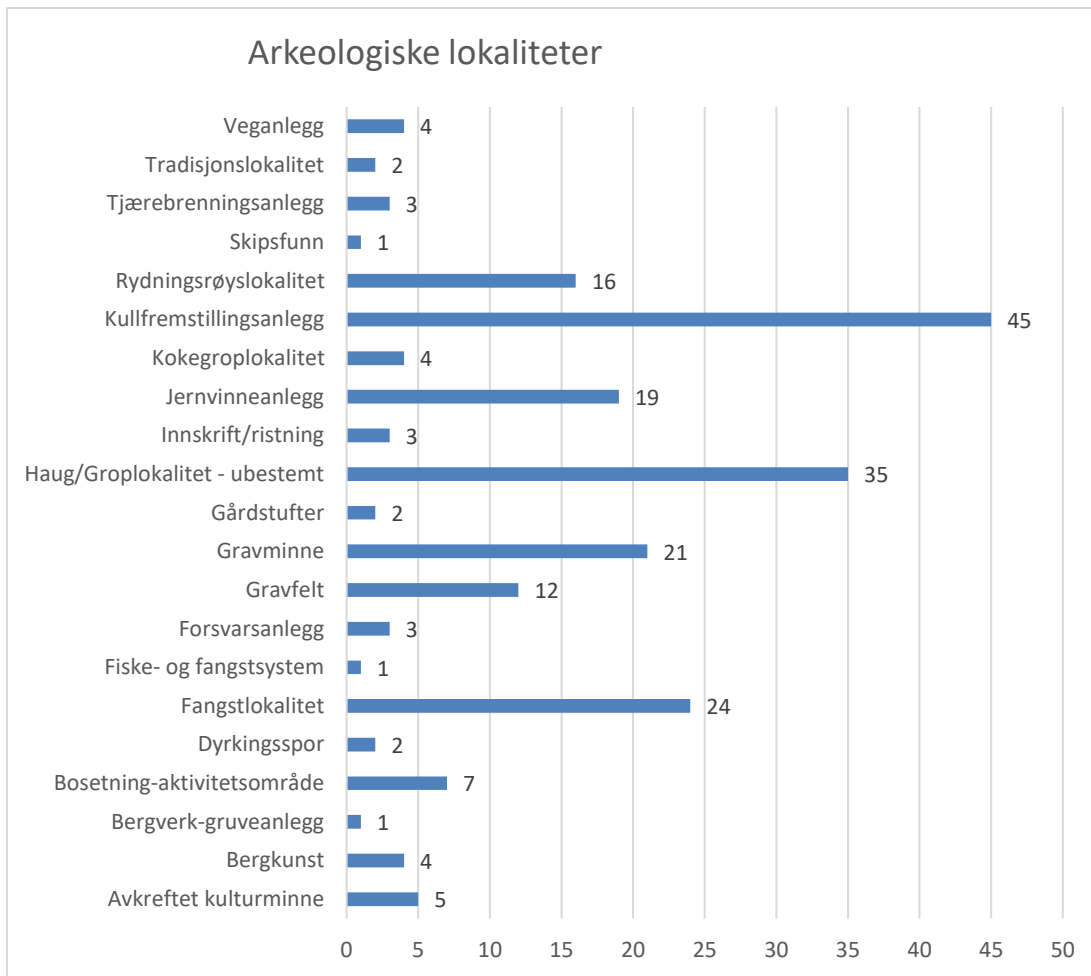
Figur: Tidslinje med arkeologiske hovedperioder (inkludert illustrerte funn fra Modum). Tegning BFK/Inger Karlberg.

Figuren over viser de historiske tidsepoker, illustrert med funn fra kulturminnegjenstander fra Modum. Figuren under viser fordelingen av enkeltfunn, både faste kulturminner og løsfunn i de samme periodene:

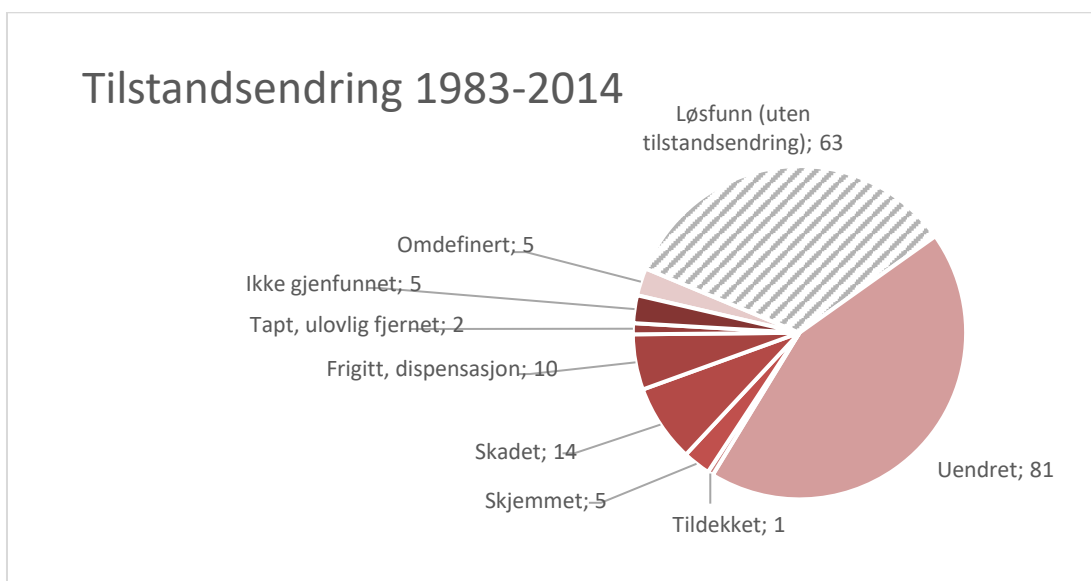
Figur: Faste kulturminners spredning i ulike tidsperioder i Modum (vist i antall enkeltminner). Totalt antall: 254. Tidsinndelingen for diagrammet er basert på dateringskategorier i Askeladden.

Arkeologiske lokaliteter for faste kulturminner i kommunen viser følgende fordeling:

Figur: Arkeologiske lokalitetstyper i Modum. Funnsteder (105 stk.) er ikke inkludert i diagrammet.

Den første systematiske registreringen av automatisk fredete kulturminner i Modum ble gjennomført under registreringene for Økonomisk Kartverk i 1983-84. Figuren under (Figur) viser at med unntak av løsfunn har det i løpet av de siste 31 årene forsvunnet 12 lokaliteter (9,7%) og 14 lokaliteter (11,4%) skadet. 5 lokaliteter (4%) er ikke gjenfunnet, men her er årsaken til dette usikker.

Figur: Tilstandsending på lokaliteter 1983-2014

Nivået av skade og tap av kulturminner i kommunen er relativt høyt i forhold til andre kommuner i Norge. Likevel ligger det årlige tapet på 0,45 prosent, så vidt under målet på 0,5 prosent som ble angitt i Stortingsmelding nr.16 (2004-2005).

VURDERING AV VERNEVERDI

Generelt skilles det gjerne mellom kulturminnens kilde-, opplevelses- og formidlingsverdi. Som primærkilder utgjør kulturminnene en viktig erfarings- og kunnskapsbank. De kan også være en ressurs for opplevelser og identitetsbygging, og bidra til å skape tilhørighetsfølelse og estetisk opplevelse. Kulturminner med opplevelses- og formidlingsverdi kan dermed være en ressurs for sektorer som skole, friluftsliv, reiseliv og næringsliv. Et *hovedkriterium*, og det som kjennetegner et kulturmiljø, er at det *er klare sammenhenger og helheter mellom kulturmiljøets ulike bestanddeler*. Dette kan være sammenheng kulturminnene seg imellom, men også mellom kulturminnene og landskapet de ligger i. De underliggende kriteriene som har blitt brukt i vurderingen er vist i tabellen under:

Kriterium	Beskrivelse (kulturmiljø)
Alder/Tidsdybde	Kulturmiljøets har stor tidsdybde, det vil si at kulturmiljøet: 1) inneholder kulturminner fra flere tidsperioder og representerer forskjellige former for ressursutnyttelse og/eller kulturuttrykk 2) Inneholder kulturminner som henger nøye sammen med historisk landskapsutvikling. 3) Inneholder kulturminner og kulturuttrykk som representerer en stor grad av kontinuitet gjennom historien
Historisk kildeverdi	Kulturmiljøet som kilde til kunnskap om fortiden
Autentisitet/homogenitet	Kulturmiljøets grad av opprinnelighet fra en definert periode.
Sjeldenhet	Kulturmiljøet er sjeldent, enten ved at det alltid har vært unikt, eller ved at det har vært vanlig og nå er blitt sjeldent.
Representativitet	Kulturmiljøet har et representativt utvalg av kulturminner, som er typiske for en tid, en type eller et mangfold.
Identitets-/symbolverdi	Kulturmiljøet som identitetsskapende element i omgivelsene for lokalbefolkningen, et sosialt sjikt, en etnisk eller religiøs gruppe etc. Kulturmiljøet som symbol på eller for et lokalmiljø, en betydningsfull hendelse etc.
Formidlingsverdi/lesbarhet	Kulturmiljøets evne til å illustrere fortiden spesielt tydelig.
Estetisk verdi	Kulturmiljøet som vakkert i seg selv og/eller i sammenheng med omgivelsene.
Tilstandsgrad	Kulturmiljøets grad av bevaring.

Tabell: Vernekriterier for kulturmiljøer

Kulturminneforvaltningen har de siste tiårene gått fra å fokusere på enkeltstående objekter til i større grad å orientere seg mot helheten. Det legges i dag vekt på å bevare hele kulturmiljøer knyttet til vanlige personers liv og virke. Også kulturminner og kulturmiljøer knyttet til særlige hendelser, personer, tro og tradisjon kan få en høy verneverdi. Riksantikvaren har for sin del spesifisert verdisetting av kulturminnene forankret til en lokal, regional, nasjonal og internasjonal størrelsesorden.

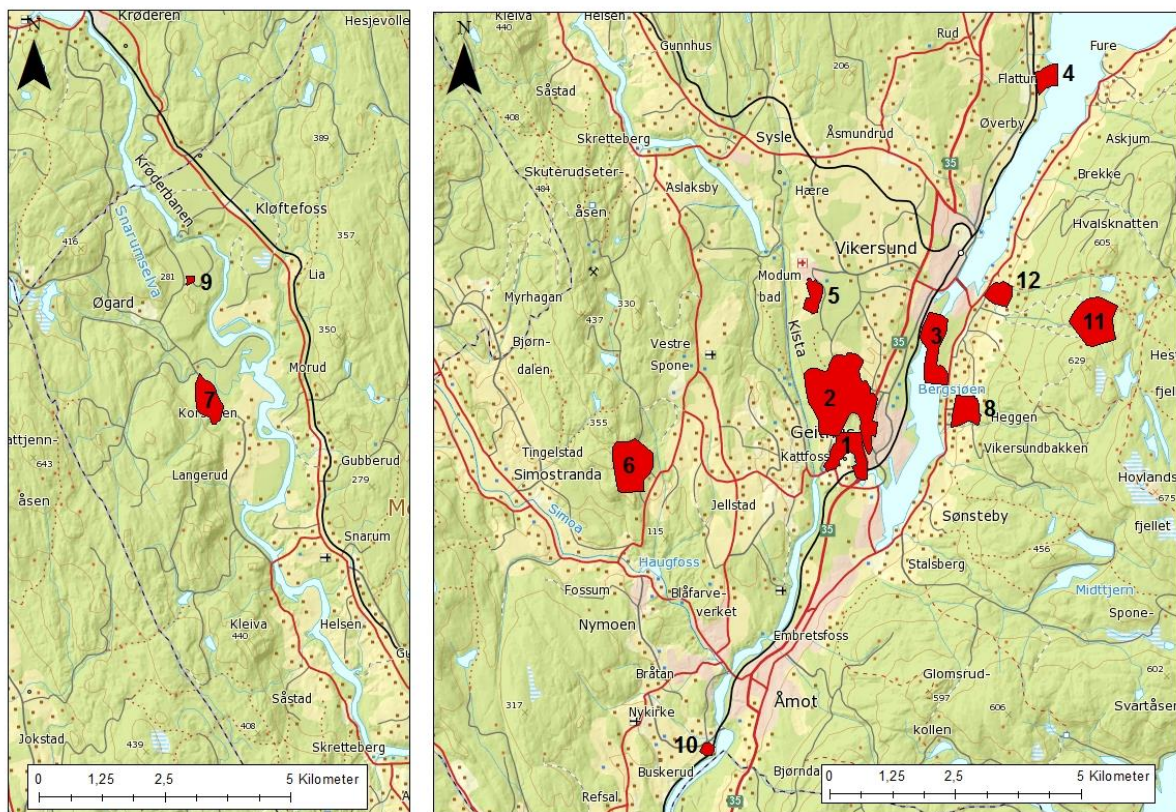
VERNEVERDIGE ARKEOLOGISKE KULTURMINNEMILJØER

Bakgrunnen for å verne kulturmiljøer er at kulturminnens opplevelses- og formidlingsverdi er avhengig av at miljøene de inngår i opprettholdes. Moderne inngrep i nærmiljøet rundt kulturminnene virker fragmenterende på landskapet, og bidrar til at opplevelsen og lesbarheten til det enkelte kulturminnet reduseres. For eksempel kan utsynet fra kulturminnens bli endret og åpenbare sammenhenger i kulturmiljøene kan gå tapt.

Følgende 12 kulturminnemiljøer er vurdert men svært høy og høy verneverdi i Modum:

Nr.	Kulturmiljø	Verdi
1 A	Katfoss	Svært høy
2 A	Furumo	Svært høy
3 A	Vikerøya	Svært høy
4 A	Tveiten	Svært høy
5 A	Modum Bad	Svært høy
6 A	Brustigåsen	Svært høy
7 A	Heggebekkollen	Svært høy
8 A	Skreinhaugen og Heggen kirke	Svært høy
9 A	Markmoen	Høy
10 A	Buskerud gård	Høy
11 A	Austadmarka	Svært høy
12 A	Vike kirkeruin	Høy

Tabell: Vernverdige kulturmiljøer i Modum kommune

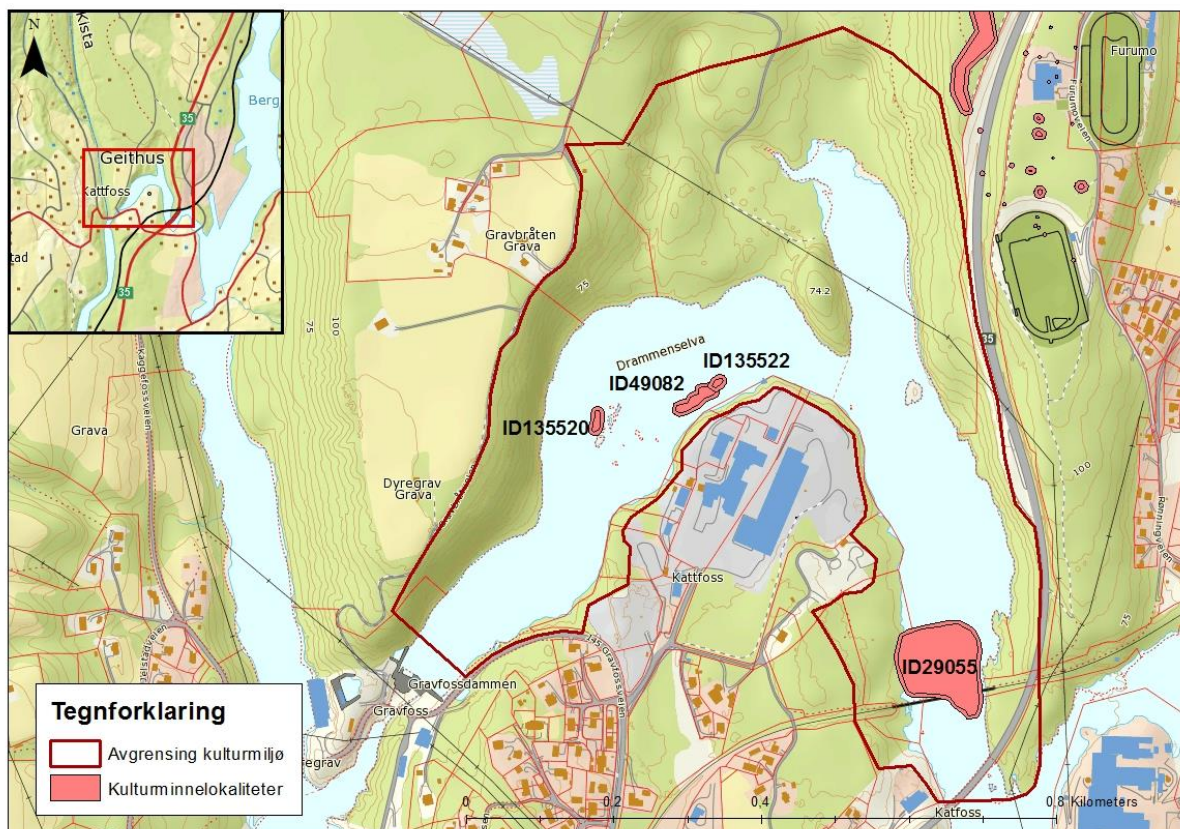
Figur: Kart over verneverdige kulturmiljøer i Modum. Utsnittet til venstre viser området Snarum-Kløftefoss. Til høyre vises området fra Åmot til Vikersund. Miljøene er markert i rødt. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

A1. Kulturmiljø Katfoss

Ved Katfoss ved Geithus ligger det flere helleristningsfelt fra eldre steinalder. Kulturmiljøet har svært høy verdi på grunn av sin høye alder, og som eneste helleristningsfelt i kommunen. Det er også et av fire veideristningsfelt i Buskerud fylke og ett av 10 veideristningsfelt på Østlandet. Kulturmiljøet omfatter fire lokaliteter (ID 29055, 49082, 135520 og 135522). Helleristingene består hovedsakelig av elgfigurer, både fullstendige og ufullstendige, og alle er hugget på fast berg. Med unntak av deler av ID29055 ligger alle lokalitetene på mindre øyer i elva. Kulturmiljøet strekker seg langs elva fra jernbanebroa ved Katfoss ned til Gravfoss. Ved avgrensingen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare naturlige vegger i landskapet for å beskytte og styrke opplevelsen av kulturminnene.

Figur: Elgfigurer på feltet «Katfoss I:I-II» (til venstre) og «Katfoss II:I-III og V» (til høyre). Disse bildene er tatt i 2003. I dag er rødfargen falmet bort og ristningene vanskeligere å se.

Figur: Kartet viser beliggenhet og avgrensing av kulturmiljø 1: Helleristningsfeltene ved Katfoss. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

A2. Kulturmiljø Furumo

På furumoene vest for Geithus sentrum og riksvei 35 finnes det et stort antall kulturminner knyttet til fangst, kull- og jernfremstilling i forhistorisk tid. Kulturmiljøet har svært høy verneverdi. Ingen andre steder i lavlandet har så stor forekomst av jernvinneanlegg som her, og området er derfor unikt i Norge. Området har også høy miljøverdi på grunn av den godt bevarte sammenhengen kulturminnene seg imellom, kulturminnenes relasjon til landskapet, og kulturmiljøets opplevelsesverdi.

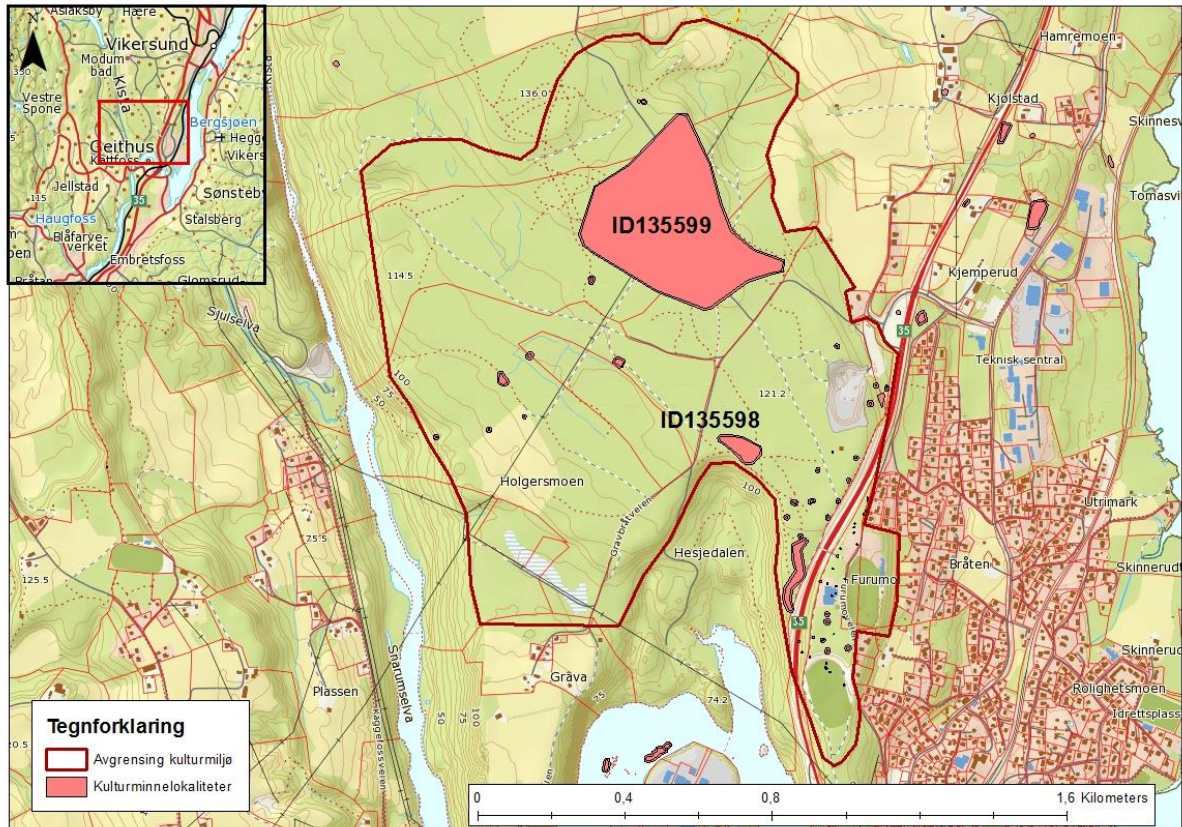

Figur: Kullgroper av ulik størrelse i Furumo-området

Fangstgropene er plassert på strategiske plasser i terrenget i forhold til elgens trekkveier. Fangstgropene kan også sees i sammenheng med bergkunsten ved Katfoss. Sammen viser de at elgen har vært en viktig ressurs i flere perioder av forhistorien.

Figur: Fangstgrop 135599-1 er tydelig markert i terrenget

Figur: Kartet viser kulturmiljøets avgrensning og beliggenhet. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden (her er bare de største lokalitetene angitt). Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

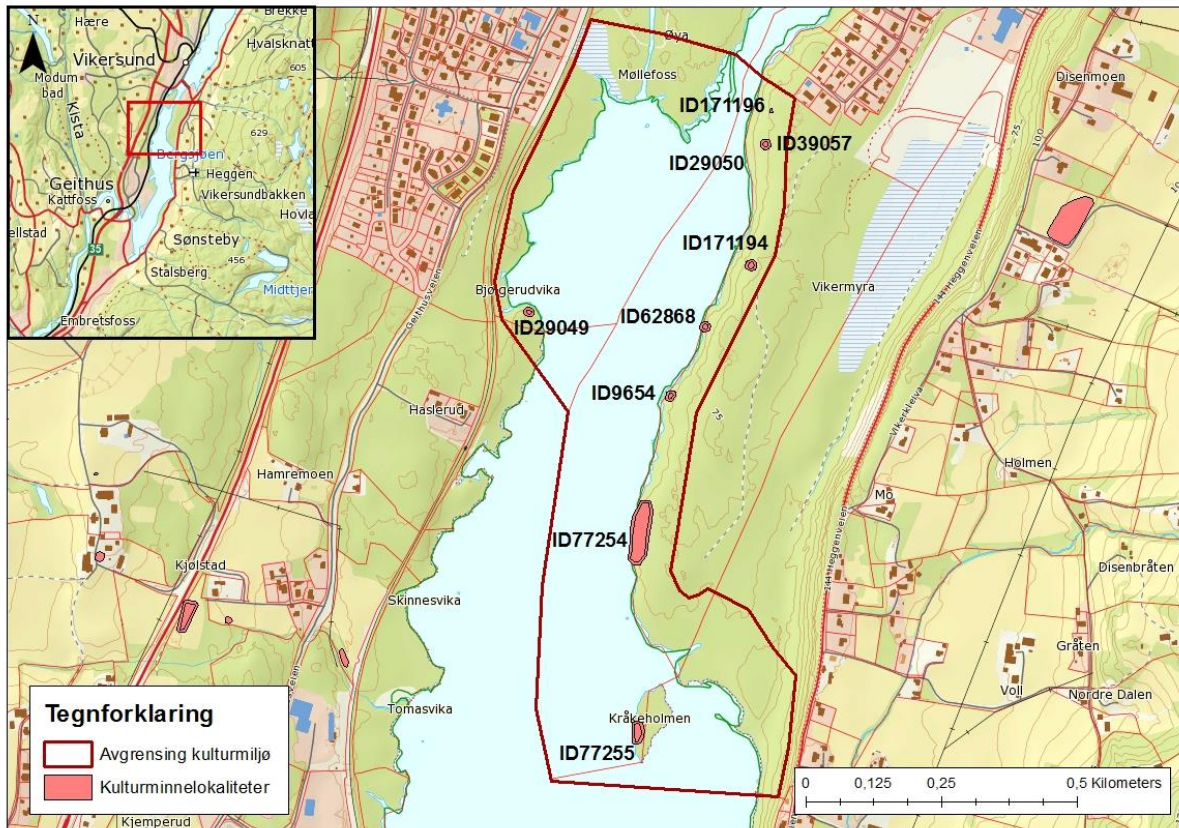
A3. Kulturminne Vikerøya/Bergsjø

På Vikerøya, øst for Vikersund sentrum, ligger et større antall gravrøysler langs Bergsjøs østlige bredd. Gravminnene er trolig fra jernalder eller bronsealder, og er viktige vitnesbyrd om fortidens gravskikk. Kulturmiljøet har svært høy verdi på grunn av kulturminnernes sjeldenhet i kommunen, områdets opplevelsesverdi og kulturminnernes sterke tilknytning til landskapet de ligger i.

Figur: Gravrøys på Vikerøya

Fortidens gravminner ble ikke tilfeldig plassert i landskapet, noe som også vises tydelig i kulturmiljøet på Vikerøya. Gravhauger og gravrøyser ligger ofte plassert langs gamle ferdselsveier, på plasser med god utsikt over landskapet. Antakeligvis skulle de døde «holde oppsyn» med folk som kom og gikk i området. På samme tid var gravminnene godt synlige for folk som passerte, og fungerte som markører av en slekts eiendom, status og makt. På Vikerøya er det påfallende at alle røysene ligger godt synlig og med god utsikt mot Bergsjø, som har vært en viktig ferdselsåre i fortiden. Man kan si at gravene henvender seg til forbigående langs vannet. Røysene signaliserte at det var en mektig slekt i området som kanskje kontrollerte den smale passasjen mellom Bergsjø og utløpet fra Tyrifjorden.

Figur 3: Beliggenhet og avgrensning av kulturmiljø 3: Vikerøya. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no

A4. Kulturminne Tveiten

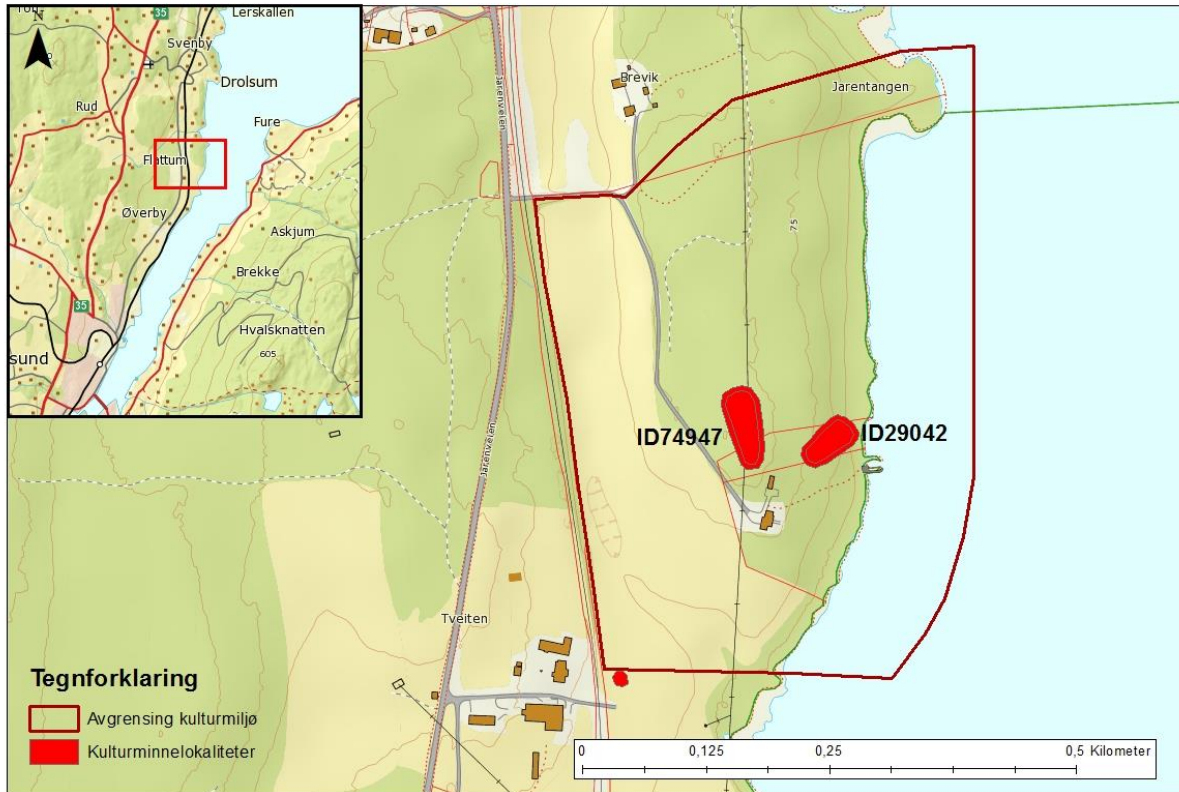
På gården Tveiten ligger det åtte gravhauger med utsikt mot utløpet av Tyrifjorden. Kulturmiljøet har svært høy verdi da det omfatter ett av få godt bevarte gravfelt i kommunen. Det ligger i et landskap lite berørt av moderne aktivitet. Flere av gravene er karakteristisk plassert på en høyde i terrenget, med utsikt mot datidens viktigste ferdselsvei; vannet. Den klare sammenhengen kulturminnene seg imellom og mellom kulturminnene og det omkringliggende landskapet, gir området en svært høy verdi.

Som gravrøysene i kulturmiljø 3 på Vikerøya, kan gravhaugene på Tveiten også trolig dateres til jernalderen. Dimensjonene, og at det tidligere skal ha vært synlig en gravkiste i samme haug, gir imidlertid den største røysa fellestrekk med graver fra eldre bronsealder. Som på Vikerøya ligger gravrøysene på Tveiten plassert slik at de opprinnelig hadde god utsikt *mot* ferdselsveien over vannet, og samtidig var de godt synlige *fra* Tyrifjorden.

Figur 4: Venstre bilde: Utsikt fra kulturmiljøet på Tveiten mot Fure og Ullhaugtoppen. Til høyre: Den største gravhaugen i Modum kommune; ofte kalt «Pengehaugen», måler hele 20 m i diameter og er nærmere 3 meter høy.

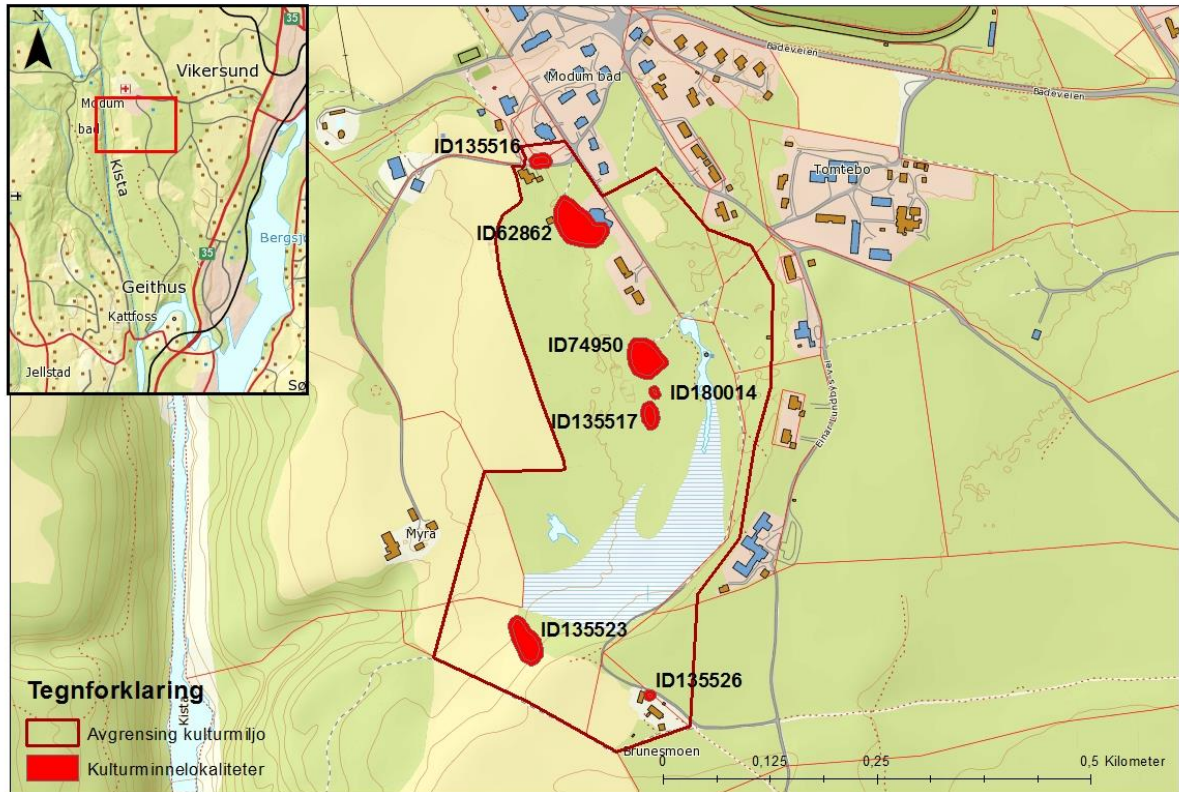
Man kan si at gravrøysene henvender seg mot fjorden. Gravfeltet henvender seg også til en annen gravhaug på motsatt side av fjorden, på Ullhaugtoppen, rett øst for Tveiten. I nærområdet rundt denne haugen har det også vært flere gravminner tidligere. Blant annet er det rester av en langhaug på gården Fure, ytterst på neset. Sammen gir gravene inntrykk av å «vokte» utløpet fra Tyrifjorden fra hver sin side. Her var det tydelig at mektige folk hersket.

Figur: Kulturmiljø 4; avgrensning og beliggenhet. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

A5. Modum Bad

Ved Modum Bad er det registrert en stor mengde kulturminner knyttet til fremstilling av jern i jernalder og middelalder. Sammen med Furumo (kulturmiljø 2) er dette eneste plass i lavlandet med så stor forekomst av jernvinne. Dette gjør kulturmiljøet unikt, og viktig å ta vare på. Kulturmiljøet har også høy verdi på grunn av kulturminnenes formidlingsverdi og sterke tilknytning til landskapet de ligger i. Sammen med to jernvinneanlegg på Brunnes utgjør disse anleggene de eldste kjente jernvinneanleggene i kommunen. Det er registrert syv lokaliteter innenfor kulturmiljøet.

Figur 5: Kulturmiljø 5; avgrensning og beliggenhet. Numrene på kartet refererer til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

Som på Furumo har det også her foregått utvinning av jern i stort omfang. Det som skiller området fra Furumo er at flere av anleggene her med sikkerhet er av den eldste typen jernvinneanlegg, som kan dateres til før år 700 e. Kr.

De mest tydelige restene etter anlegg av denne typen er avfallsproduktet, slagget. Slagget fra ovner der denne tidlige teknologien ble brukt består ofte av svært store, tunge slaggblokker med avtrykk etter trebiter. Dette er funnet helt nord i kulturmiljøet. Her er to store blokker med en vekt på ca. 20-40 kg (ID135506). Trolig kan også anlegget ved ID62862 og ID135523 ha vært i bruk i denne tidlige fasen.

Figur: Jernvinneanleggene er ikke godt synlige på overflaten. Haugene omtrent midt i bildet er slagghaugene på lokaliteten med ID 74950

Figur 6: Eksempel på slagg fra jernvinneanlegg av den eldste typen, som var i bruk før år 700 e. Kr. Slaggklumpene fra denne ovnstypen er gjerne store og tunge med avtrykk etter veden som ble brukt til å fyre opp ovnene.

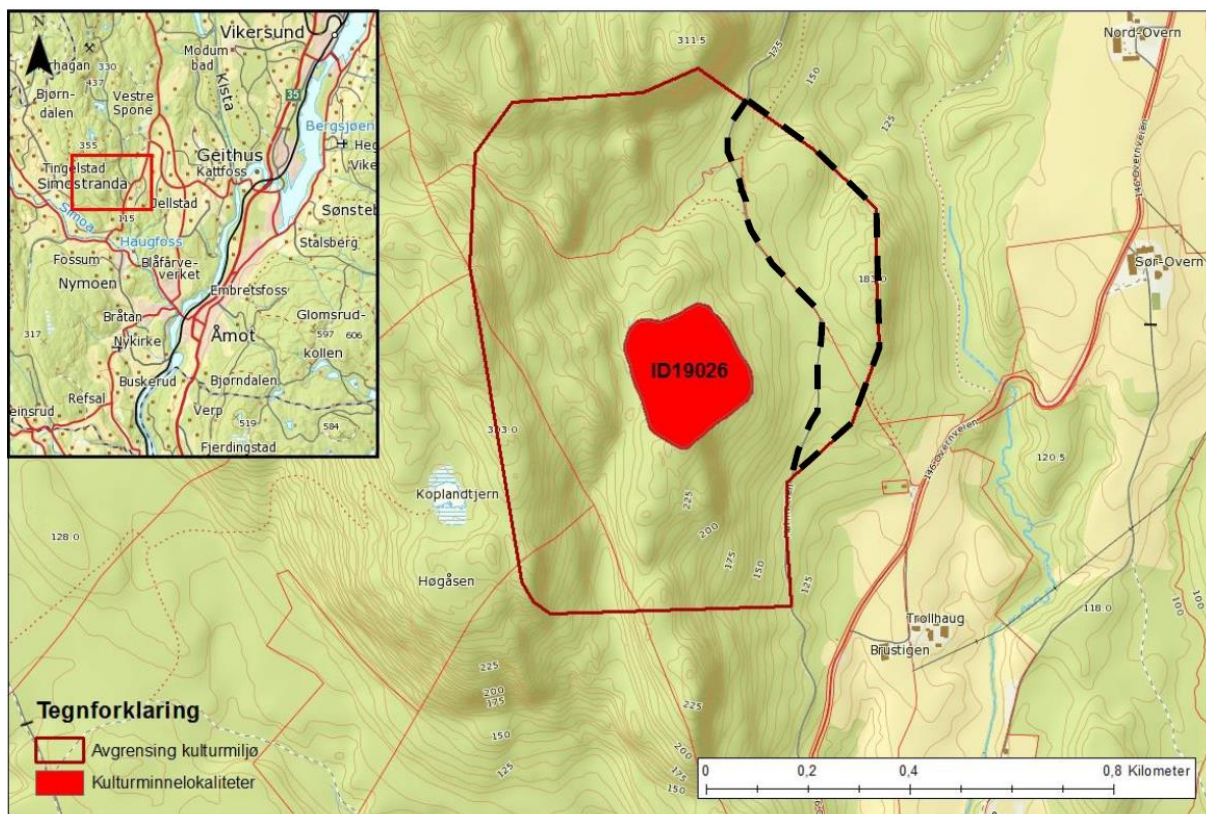
A6. Kulturmiljø Brustigåsen

På Brustigåsen, 2 km nord for Blaafarveværket, ligger restene etter en 1500 år gammel bygdeborg i et kupert, skogkledt landskap. Kulturmiljøet her har svært høy verdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, sin formidlings- og opplevelsesverdi og sin sterke relasjon til landskapet den ligger i. Det er kun registrert tre bygdeborger i Modum, og alle er foreslått som kulturmiljøer. Totalt er det kjent cirka 300 bygdeborger i Østlands-området og Agderfylkene.

Figur: En stor mur stenger den eneste passasjen opp til toppen av bygdeborgen på Brustigåsen

Bygdeborger finnes det flere hundre av i Norge, i Buskerud er det omkring 30 registrerte borger. Som ved de andre, er denne også tolket som forsvarsanlegg eller kontrollpost. Borgene dateres gjerne til romertid eller folkevandringstid, noe som vil si at de er omkring 1500-2000 år gamle. Begrepet bygdeborg er egentlig et diffust og lite differensiert samlebegrep, som i realiteten kan dekke anlegg med ulike funksjoner. Fellestrekket for disse kulturminnene er at de gjerne ligger på svært bratte terrengformasjoner som har vært lette å forsvare. Ofte er det få eller bare én vei opp til toppen, og adkomsten er sperret av med murer. Nyere forskning viser imidlertid at flere av bygdeborgene mer bør tolkes som kultsteder og/eller boplasser enn som forsvarsanlegg.

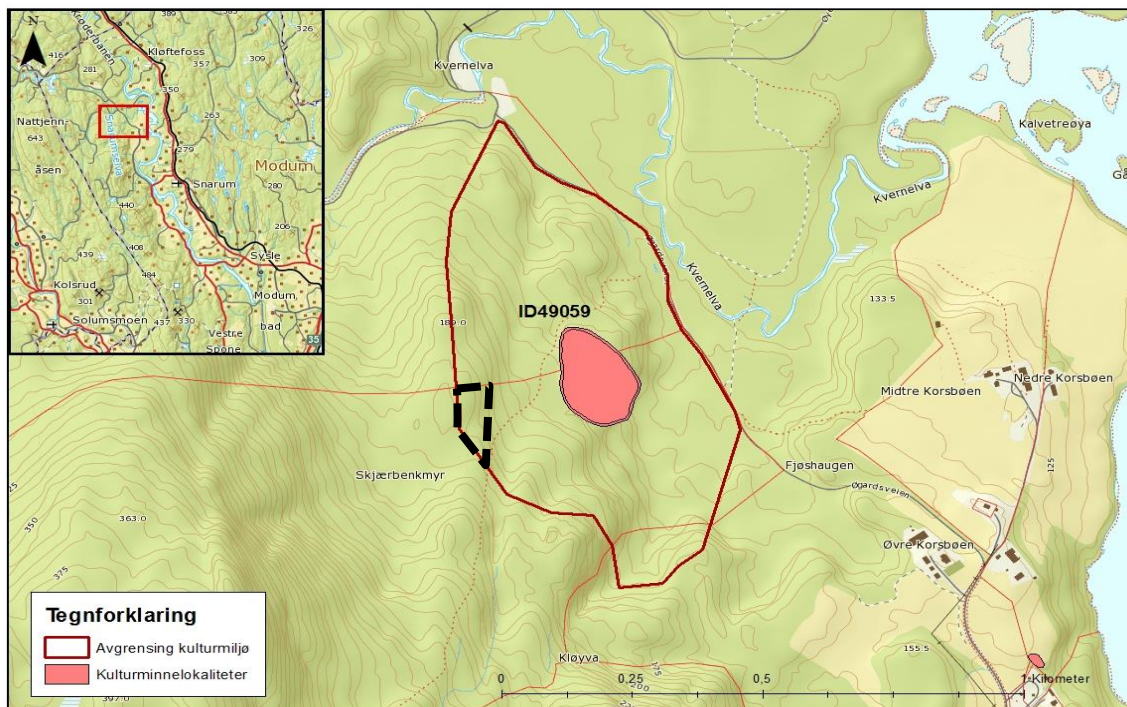
Figur 7: Beliggenhet og avgrensning av kulturmiljø 6: Brustigåsen. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartdata.no.

A7. Heggebekkollen

I et kupert skogsområde på Snarum, 700 meter vest for Korsbøen, på vestsiden av Snarumselva, ligger en bygdeborg fra eldre jernalder. Kulturmiljøet omfatter bygdeborgen og omkringliggende landskap, og har svært høy verneverdi på grunn av kulturminnets sjeldenhet i kommunen, områdets formidlings- og opplevelsesverdi og kulturminnets sterke relasjon til landskapet rundt. Endelig avgrensning av hensynssonene for kulturmiljøene 6A og 7 A er arealet innenfor heltrukken og innerste stiplede linje.

Figur: Stor mur på nordsiden av Heggebekkollen

Figur 8: Kulturmiljø 7; Heggebekkollen: Beliggenhet og avgrensning. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

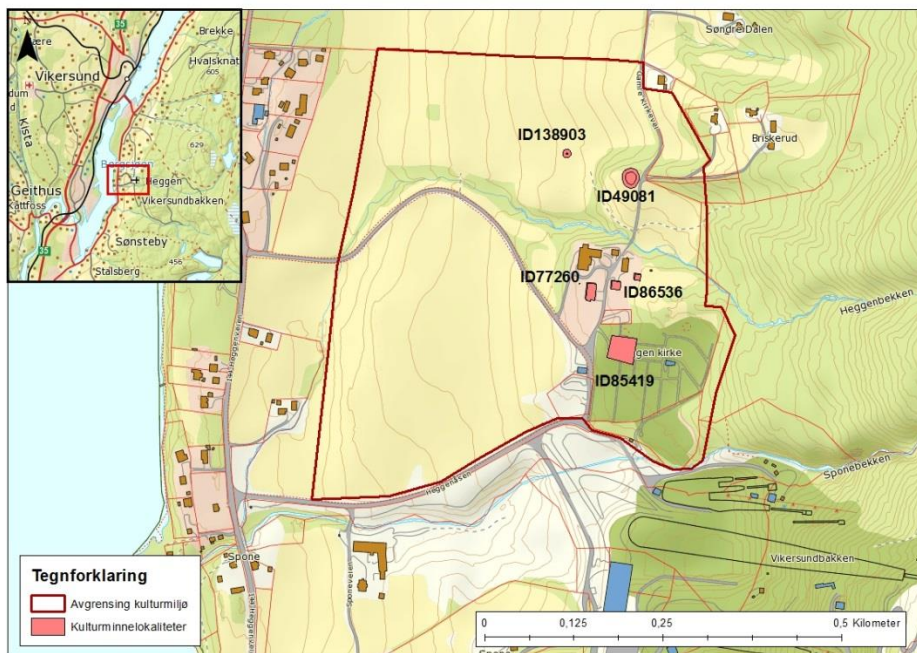
A8. Skreinhaugen og Heggen kirke

På østsiden av Bergsjø, midt mellom Geithus og Vikersund, ligger Heggen kirke med prestegården, og en stor gravhaug kalt «Skreinhaugen». Kulturmiljøet har svært høy verneverdi på grunn av sammenhengen mellom kulturminnene, samt relasjonen mellom kulturminner og landskap. Samlet illustrerer også kulturminnene en kultkontinuitet i overgangen mellom den norrøne religionen og kristendommen. Kulturmiljøet har også en høy formidlingsverdi som allerede er ivaretatt gjennom kulturstien «Gamle kirkevei».

Figur: Til venstre: Veien fra kirken mot Skreinhaugen. Til høyre: Skreinhaugen (ID49081).

Gravhaugen Skreinhaugen kan trolig dateres til jernalderen. Haugen er rund, måler 13 meter i diameter og er cirka 1 meter høy. Toppen av haugen er avflatet og har trolig opprinnelig vært høyere. Skreinhaugen er en forholdsvis stor gravhaug sammenlignet med andre gravhauger i Modum.

Figur: Beliggenhet og avgrensning av kulturmiljø 8: Skreinhaugen og Heggen kirke. Nummeret på kartet viser til lokalitetenes ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

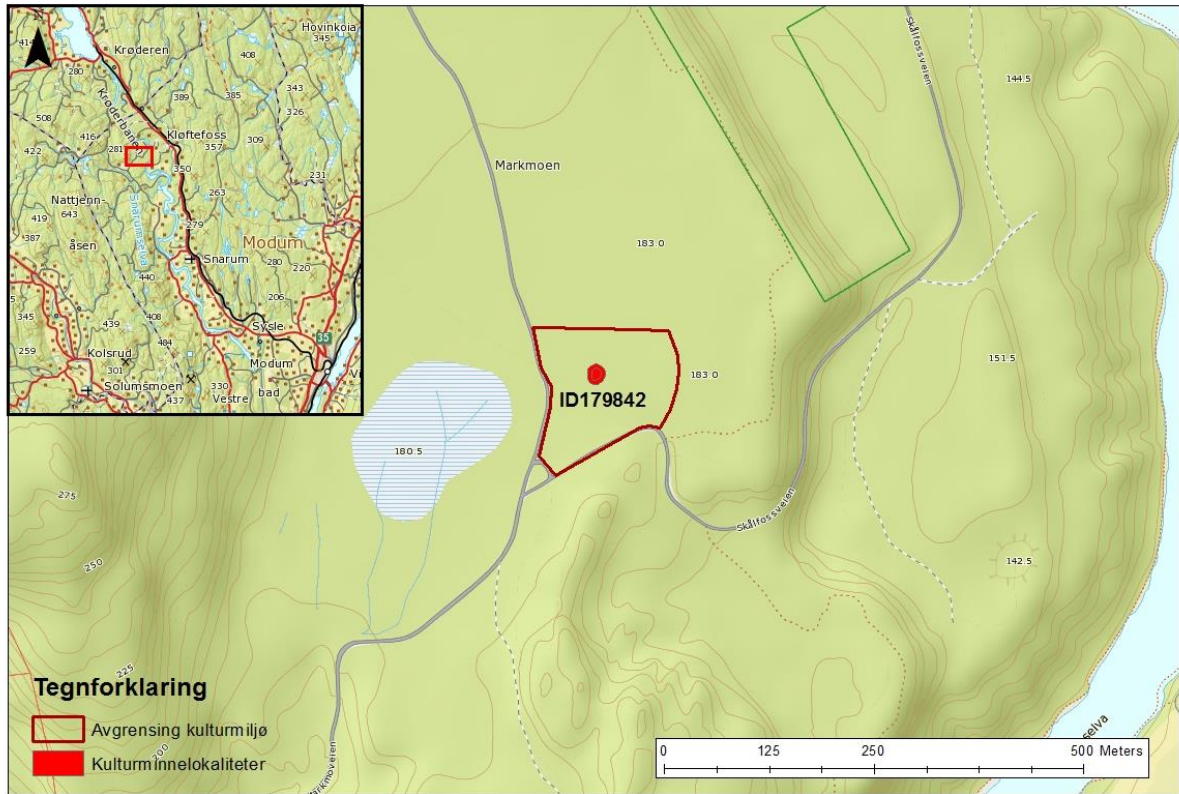
Ved graving i prestegårdshagen skal det ha blitt funnet gjenstander som etter all sannsynlighet stammer fra en vikingtidsgrav. Her ble det blant annet funnet sverd, øks, pilspiss, skjoldbule, 2 jernspenner, et bisset og rester av seletøysbeslag. Dette er typiske gjenstander i mannsgraver fra vikingtid. Til enkelte av gjenstandene var det fastrustet brente beinbiter, som viser at den døde har blitt kremert. Nærheten til dette gravfunnet kan tyde på at også Skreinhaugen kan stamme fra vikingtid, selv om dette ikke kan stadfestes med sikkerhet.

A9. Kulturmiljø Markmoen tjæremile

På Markmoen, nordvest på Snarum, ligger en ; trolig fra middelalderen. Tjæremila ble brukt til å utvinne tjære fra tyrived. Tjæremila og miljøet rundt har høy verneverdi som et svært godt bevart eksempel på slike miler i sitt opprinnelige miljø. Av samme grunn har den høy formidlings- og opplevelsesverdi. Naturmiljøet som omgir mila er trolig nærmest uendret på de 500-1000 årene som har gått siden mila var i bruk. Kulturminnene har høy pedagogisk verdi, da anlegget og landskapet fremstår svært intakt.

Figur: Tjæremila på Markmoen er svært tydelig markert på en brink i terrenget, og måler ca. 14 meter i diameter.

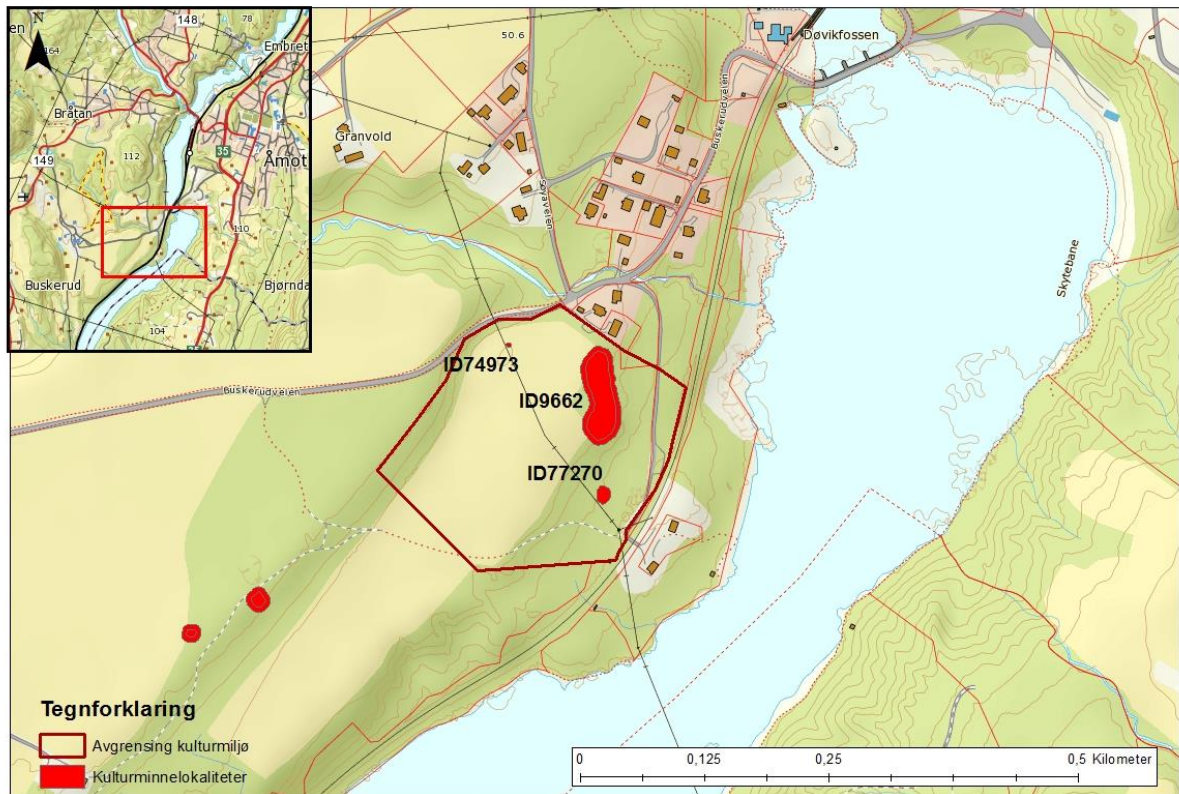
Figur: Kulturmiljø 9: Markmoen; beliggenhet og avgrensing. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

A10. Kulturmiljø Buskerud gård

Kulturmiljøet består av en lokalitet med fire mindre gravhauger ved Buskerud gård. Gravfeltet ligger karakteristisk til på et platå med utsikt mot Drammenselva i øst og jordbrukslandskapet i vest. Området forteller en side av gårds- og gravskikkhistorie som ikke er unik i Modums historie, men kulturmiljøet kan betegnes som karakteristisk og som en god representant for slike typer kulturminner i kommunen. Imidlertid kreves noe skjøtsel for at disse verdiene skal bli mer lesbare i landskapet.

Figur: Gravfeltet ved Buskerud gård ligger i skogholtet midt i bildet

Figur: Kulturmiljø 10 ligger på vestsiden av Drammenselva, på Buskerud gårds grunn. Numrene på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

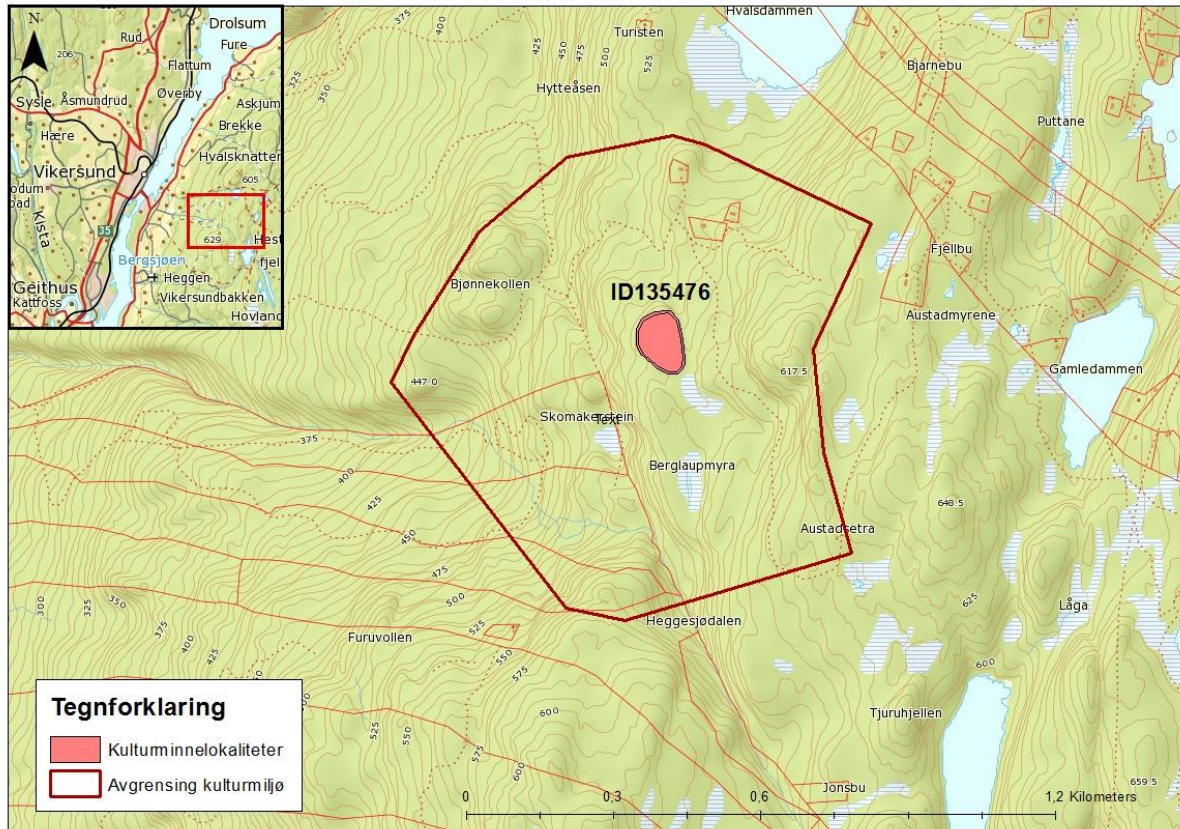
A11 Kulturmiljø Austadmarka

Figur: Mur på vestsiden av kollen. C-pos'en måler .2 m i diameter.

Lengst vest i Finnemarka, 0,5 kilometer sør-sørvest for Hvalsdammen, ligger kulturmiljø 11, som omfatter en bygdeborg fra eldre jernalder og omkringliggende landskap. Anlegget skiller seg fra

kulturmiljø 6 og 7 ved at det i dag ligger relativt langt utenfor allfarvei. Kanskje kan kulturminnet ha en annen funksjon enn de to allerede omtalte bygdeborgene i kommunen. Borgen har svært høy verdi på grunn av sin sjeldenhet i kommunen, sin formidlings- og opplevelsesverdi, og sin sterke relasjon til landskapet.

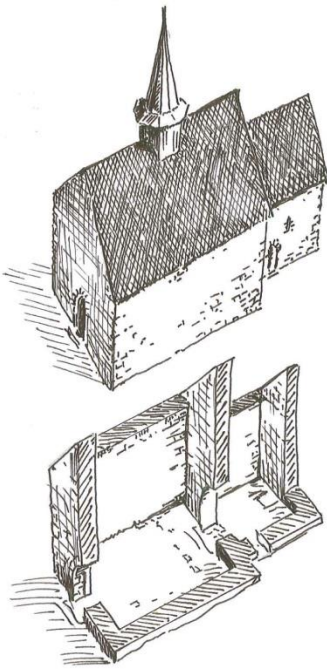
Figur: Kulturmiljø 11 ligger i Austadmarka, Finnemarka. Nummeret på kartet viser til lokalitetens ID-nummer i Askeladden. Kartgrunnlag fra www.kartverket.no.

A12. Kulturmiljø Vike kirkeruin

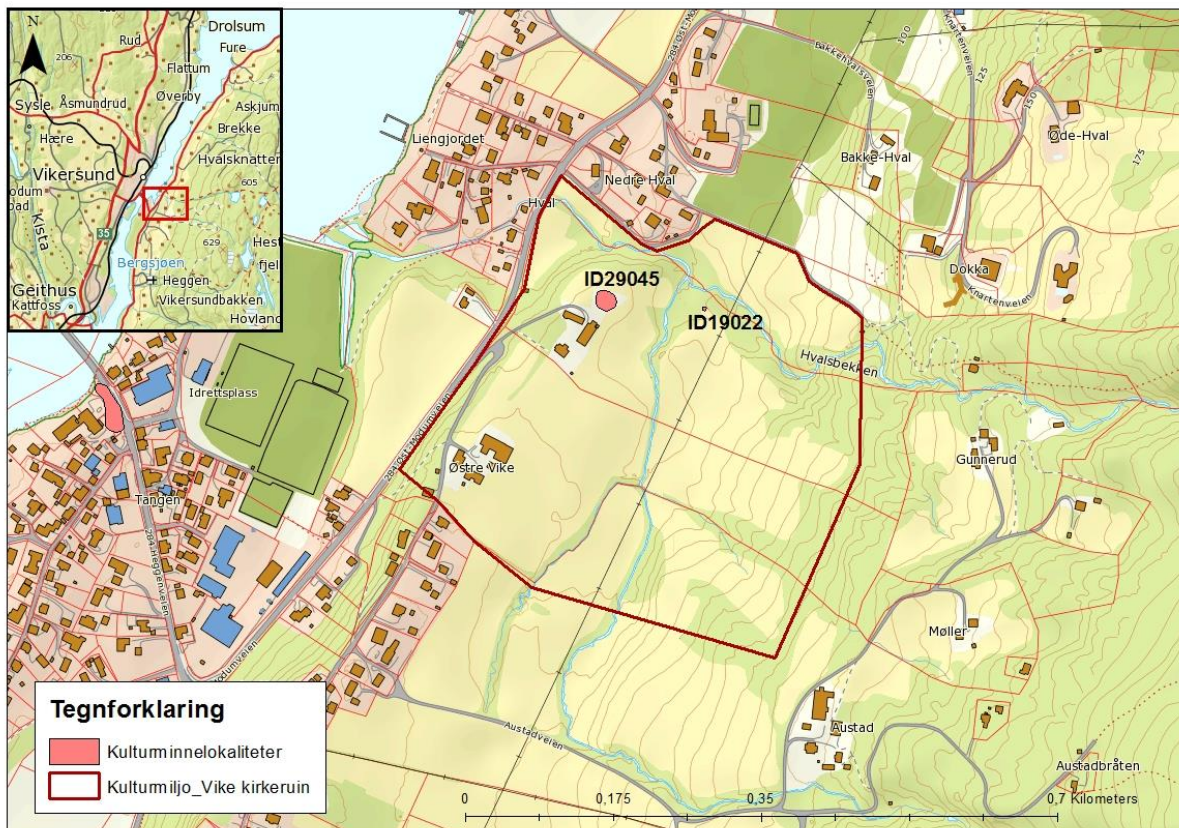
For 800 år siden ble det bygget en romansk steinkirke på østsiden av Vikersund. I dag står bare deler av kirkemurene igjen, men restene vitner om makt og tidlig kristendom i tidlig middelalder. Kulturmiljøet har høy verdi på grunn av sin sjeldenhet, sin tilknytning til landskapet og sin formidlings- og opplevelsesverdi.

Kulturminnet består av ruinen av en enskipet kirke med kvadratisk kor. Trolig er kirken fra 1200-tallet og ble nedlagt ved reformasjonen. Noe av murene står igjen, resten er markert med heller i plenen. Skipet har opprinnelig målt cirka 15 x 10 m og koret 6,5 x 6,5 m. Tykkelsen på muren har vært omkring 1,5 meter.

Kirken har hatt en vestportal med inngang i vest. Hovedalteret har ligger i øst. I tillegg har det vært to sidealtere på hver side av koråpningen. Kirken ble gravd ut av NIKU i 1969-70. Under utgravningen ble det blant annet gjort funn av nøkkelbeslag, bokspenner, keramikkskår, nåler til brosjer eller søljer, forskjellige draktbeslag og perler. Funn av kalkbiter med rødmalt dekor tyder på at kirken har hatt kalkmalerier på de innvendige veggene.

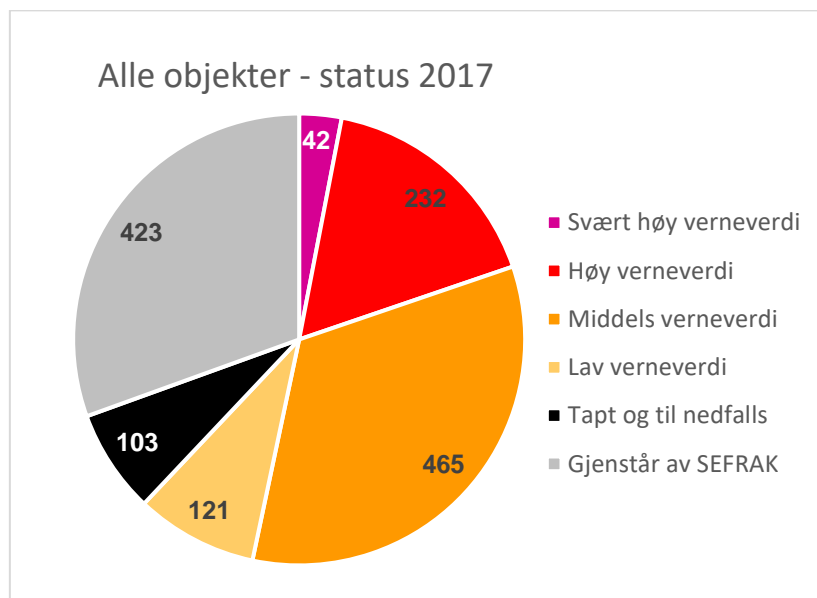
Figur: Til venstre: Vikke kirkeruin. Rekonstruksjon av Geir Helgen. Høyre bilde: Steinfigur på Heggen kirke, som antas opprinnelig å stamme fra Vikke kirke.

BYGNINGSHISTORISKE KULTURMINNER – STATUS OG UTFORDRINGER

Formålet med registreringen av gamle bygg i Modum var å vurdere objektenes verneverdi som kulturminner. Bygningenes egenskaper er vurdert innenfor hvert av de 8 verdikriteriene: aldersverdi, autenticitet, miljøverdi, representativitet, sjeldenhet, kunstnerisk/arkitektonisk utførelse, kulturhistorisk verdi og tilstand. Kriteriene er ikke vektet innbyrdes, men skal hver for seg gi indikasjoner på hvilke forhold ved objektet som er av betydning for den samlede vurderingen som registrator kommer fram til. Det er viktig å være oppmerksom på at man ikke uten videre kan beregne gjennomsnittet av de enkelte kriterier for å komme fram til en samlet vurdering av verneverdi. De fire vurderingsnivåene som benyttes er:

- **Svært høy verdi**
- **Høy verdi**
- **Middels verdi**
- **Lav eller ingen verdi**

Figur. Resultatet av registreringen fordelt på verdi og tap. Grunnlaget er 963 bygninger.

Objekter vurdert	963	100 %
Tapt og til nedfalls	103	11,5 %
Andre Lav verneverdi	121	12,5 %
Verneverdige	739	77 %

Figur. Oversikt over vurderte objekter.

224 (23 %) av de registrerte bygningene har lav verneverdi. Knappt halvparten (103) av disse er tapt eller står til nedfalls. De øvrige er totalt ombygd og modernisert, slik at kulturminneverdien er gått tapt. Det virkelig tallet tapte er trolig noe høyere, da en del bygninger man visste var revet eller brent ble trukket ut av grunnlaget før felt-registreringen. Dessuten består gjenstående områder av tynt bosatte områder og utmark, der man må forvente flere hus ute av bruk og i dårlig stand. Tapet av eldre bebyggelse viser behovet for en kommunal kulturminneplan, og at kommunen er bevisst på hvordan man kan sikre at gjenværende kulturminner blir ivaretatt.

Svært høy verneverdi	42	6 %
Høy verneverdi	232	31 %
Middels verneverdi	465	63 %
Samlet med verneverdi	739	100 %

Figur 9. Objekter med verdi.

77 prosent av objektene er vurdert til å ha en verneverdi som kulturminne, det vil si at de har fått middels, høy eller svært høy samlet verdi. Det er en liten overvekt av uthus, 54 prosent, mens 46 prosent er bolighus. Cirka 2/3 av de verneverdige bygningene er knyttet til landbrukssektoren, mens industri litt under 10 prosent.

Andelen hus knyttet til industrien kan godt være større, da flere bolighus har ukjent bakgrunn. Handel, ferdsel og offentlige bygg utgjør til sammen 15 prosent. For ca. 15 prosent kjenner vi ikke opprinnelig samfunnstilknytting, da de fleste av disse er del av frittstående boligbebyggelse og trolig indirekte knyttet til handel eller industri.

Bygninger med svært høy og høy verneverdi representerer kulturverdier som har interesse og oppmerksomhet langt utover den enkelte kommune, mange har både regional verdi, og noen vil også ha nasjonal verdi. En liten gruppe bygninger er fredet etter Kulturminneloven og har derfor et strengere vern. Men kulturminnene er først og fremst viktig for lokalsamfunnet, og forteller en viktig del av Modums historie.

Av de verneverdige bygningene, er 63 prosent klassifisert som middels verneverdige. Det innebærer i de fleste tilfeller at kulturminnet er vesentlig endret og at viktige elementer eller bygningsdeler er skiftet ut, men at det likevel er gjenkjennbart. Et hus som har bevart hovedformen kan, som et ledd i en tidstypisk bebyggelsesstruktur, være med å fortelle områdets historie. I mange tilfeller vil det derfor være mulig å foreta en stilmessig tilbakeføring, men selv en god kopi vil ikke kunne erstatte en autentisk – ekte – original bygning. Når hus med middels verneverdi inngår i et kulturmiljø, har de en viktig miljømessig betydning. Det er derfor all grunn til at lokalsamfunnet løfter fram disse kulturminnene.

Utvalget kulturminner og miljøer med verneverdi er fysiske minner som forteller Modums historie.

Det er et mål at de skal gi et så representativt bilde av denne som mulig. Næringshistorien dokumenteres gjennom et utall bygninger av ulike typer fra ulike tider.

Det har også vært stor forskjell på hva slags bygninger de ulike sosiale klassene bygde, fra storgårder som Buskerud til arbeiderboliger eller husmannsplasser.

Det er viktig å ta vare på hele spekteret av kulturminner for å forstå vår historie. Full representativitet er imidlertid vanskelig å oppnå. Utvalget av bygninger med høy eller svært høy verdi vil aldri kunne gi ettertiden et fullstendig inntrykk av historien. Bygningsarven er både variert og uensartet, og det er litt tilfeldig hva som er bevart, selv fra nær fortid. Noen hustyper og kategorier er mer sårbare for tap og endringer, som utmarkshus, driftsbygninger og andre næringsbygninger som ikke brukes, og småkårsboliger som fraflyttes og forfaller eller bygges mye om og på fordi husene er små. Det er særlig våningshusene som er modernisert.

Utvalget er likevel såpass variert og sammensatt med hensyn til næringer, funksjoner, typer og alder at det viser flere hovedtrekk i byggeskikken gjennom et langt tidsrom; for enkelte hustyper faktisk 400 år. Og det gir et samlet kulturminnebilde som dokumenterer viktige faser i Modums historie.

Verneverdige enkeltbygninger

Det finnes en mengde ulike bygningstyper, og under kulturmiljøene omtales flere ulike bygninger. Kulturmiljøene omfatter de fleste bygningstyper, fra offentlige bygninger som skoler, kirker, jernbanestasjoner, kraftstasjoner og forsamlingshus, til ulike typer av bolighus og stilarter, samt jordbruksbygninger av ulike slag, som stabbur og driftsbygninger som låve, fjøs, sommerfjøs, vedskjul og bryggerhus.

På de nærmeste sidene vises et utvalg av interessante enkeltbygninger med ulik type funksjonalitet med svært høy verneverdi som ikke inngår i kulturmiljøene. Til slutt en tabell over 18 enkeltbygninger med et spekter av opprinnelige funksjoner som er spesielt viktig å ivareta.

Dortheastua på Sysle er en fin representant for de eldste og minste stuebygningene i Modum. Huset skal være fra 1700-tallet og et av de eldste på Røste. Den er en klassisk treromsstue der kjøkkenet er avdelt med en liten gang og stua utgjør halve huset. Huset ligger ved Røsteveien, ved et bevart parti av en eldre veistrekning avlastet av den nyere Krøderveien.

Stalsberg skole på Geithus var en av landets mest moderne skoler da den sto ferdig i 1923. Den er tegnet av arkitekt Henrik Nissen, og skapte stor oppsikt utover landet på grunn av sin størrelse og flotte utstyr. Det var 10 klasseværelser, gymnastikksal, andre spesialrom og vaktmesterbolig. Arkitekturen speiler husets status og er typisk for 1900-tallets nybarokk. Karakteristisk helvalmet tak, her med en liten svai ved takfoten, og rikt profilerte overstykker ved inngangene med muslingskallmotiv som hviler på svulstige konsoller.

Uthusbygninger, spesielt innen landbruket, finnes i et bredt spekter av typer som gjerne avspeiler bruksområdene. Tidligere var det vanlig med spesialiserte bygninger, frem til enhetslåven kom i 1870-årene, og samlet de fleste funksjoner i en bygning. I tillegg til enhetslåven fantes det som regel bryggerhus og stabbur på de fleste gårder. På stabburet ble maten oppbevart. Stabburene er stort sett bygd over samme lest gjennom flere hundre år, selv om det finnes ulike typer og varianter. Vi har stabbur fra 1500-1600-1700-1800 og 1900-tallet som er ganske like i type og form. Bakkestuen smie på Drolsum (til v.) skal være fra 1642, og er en av de eldste bygningene i Modum. Her finnes også smieutstyr som esse og belg. Til høyre smie fra 1700-tallet på Olafsbye på Snarum. Slike gamle smier er sjeldne.

På husmannsplassen Bergom på Åmot. Slike små to-roms tømmerlåver med treskelåve og kun ett la er typiske for husmannsplasser og småbruk. Den er udatert, men kan som type godt være svært gammel. Før sto låven i rekke med et tømmerfjøs, som var dårlig og nå er revet. T.h. Driftsbygning på Brones ved Vikersund fra 1899. En typisk enhetslåve i sveitserstil av den større typen, med stort teglsteinsfjøs med liseneforstøtning i vegg, forseggjorte gesimser av utforet teglstein og fine stikkbuekanter over vinduene. Dessuten kraftig gjødselskjeller av gråstein. Overbygningen har intakte lufteluker, kjørebri fra tunet og sveitsertak. Den er autentisk og en fin representant for enhetslåven etter hamskiftet.

To svært sjeldne bygninger fra slutten av 1700-tallet, t.v. lysthuset på Øvre Sønsteby på Sønsteby, t.h. vannposthuset på Mælum på Åmot.

Eldste del av driftsbygningen på Pladsen under Kaldaker på Stalsberg skal være bygd før 1700, men den skal være bygd om flere ganger. Hoveddelen har form som en klassisk treromslåve. Ved registreringen i 1991 var det innredet fjøs i rommet til venstre for treskelåven slik at den framstår som en liten enhetslåve. På hver side er do og garasje bygd til.

Stabburet på Gustad ved Stalsberg t.v. skal være bygd rundt 1650. Loftsetasjen krager en stokkebredd ut, men ellers er det typisk for den mest vanlige stabburstypen i Modum. Stabburet t.h. står på Skretteberg på Sysle. Det skal være fra 1745, men ble flyttet til dette tunet cirka år 1890. Trolig fikk det da sveitserstilpreget det har i dag. Det er nylig restaurert, med klokketårn og ny «gammel» krum tegl på taket.

Stabburet på Flannum ved Vikersund fra begynnelsen av 1800-tallet er typisk for de litt større gårdene. Det har to rom i hver etasje med gjennomgående skillevegg i tømmer. Ellers følger det mønsteret for tradisjonelle stabbur i Modum.

Enkelbygninger med svært høy verdi.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160435151		43/49	Stalsbergvn 24	Stalsberg skole	Skole	1923	Svært høy
160520639	06230404029	73/35	Røsteveien 145	Dorhestua	Våningshus	1700-tallet	Svært høy
160441798	06230112012	52/1	Melumvn. 45	Mælum	Våningshus	1717/1765	Svært høy
160455853	160455853	52/1	Melumvn. 45	Mælum	Vannpost	4.kv. 1700-tallet	Svært høy
160432985	06230204012	32/2	Heggenvn. 482	Sønsteby	Lysthus	4.kv. 1700-tallet	Svært høy
160494735	06230402063	109/31	Bakkestuvn64	Bakkestuen	Smie	Trolig 1642	Svært høy
160469633	06230208005	87/5	Brunesvn. 100	Brones	Driftsbygning	4. kv. 1800-tallet	Høy
160514329	06230309025	95/38	Jarevn. 3	Sandstad	Bolighus	1.kv. 1900-tallet	Svært høy
160486570	06230404061	74/34	Syslevn. 25	Furuholm	Bolighus	1905	Svært høy
160486651	06230404058	74/28	Syslevn. 24	Solheim	Bolighus	1914	Svært høy
160511311	06230407052	156/16	Hilsenvn.5	Heiberg	Bolighus	1903	Svært høy
160446196	06230202005	47/2	Gusstadvn. 41	Gusstad	Stabbur	Ca. 1650	Svært høy
160443143	06230202009	45/46	Kalaker-stubben 3	Pladsen	Driftsbygning	4.kv. 1600-tallet	Svært høy
160519797	06230407087	161/12	Krødervn. 1060	Olafsbye	Smie	1700-tallet	Svært høy
160488433	06230403013	79/11	Flannums-vn. 34	Flannum	Våningshus	1870	Svært høy
160425539	06230112021	52/177	Melumvn. 91	Bergom	Låve	1800-tallet	Svært høy
160488514	06230403011	79/1	Flannums-vn. 12	Flannum	Stabbur	1810	Svært høy
160523697	06230404012	72/9	Skrettebergvn. 42	Skretteberg	Stabbur	1745	Svært høy

Verneverdige bygningskulturmiljøer

Et kulturmiljø er et område der flere kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Et kulturmiljø kan for eksempel være et eller flere gårdstun, et industriområde med fabrikker og boliger, eller et tettstedsområde. Som en del av arbeidet med fagrapporten, er det valgt ut 15 kulturmiljøer i kommunen.

Kun kulturminner med middels verdi og høyere er listet opp i tabellene under hvert kulturmiljø. Disse foreslås avsatt som hensynssone kulturmiljø i kulturminneplanen i henhold til Plan- og bygningsloven. Topografi og andre landskapsmessige forhold, som dyrket mark og vegetasjon, tilknytning til veier, jernbanestasjoner, tettsteder og annet, blir vurdert ved utvelgelse av kulturmiljø.

For at kulturminnene i de kulturmiljøene som blir vernet skal kunne oppleves og formidles, er det vesentlig at miljøene de inngår i opprettholdes. Opplevelsen og lesbarheten til de enkelte kulturminnene vil kunne bli redusert ved inngrep i nærmiljøet og landskapet rundt. Det er for eksempel vesentlig for et gårdsmiljø at en opprettholder dyrket mark rundt bygningsmiljøet. Kulturmiljøet består derfor av mer enn bare de enkelte bygningene.

Det har vært et poeng med spredning i stilarter, historiske epoker, funksjoner og geografi. Det gjøres oppmerksom på at ikke hele kommunen er registrert. Utover allerede vernede områder som Blaafarveværket, Mælum gård og Heggen prestegård er det foreslått følgende kulturmiljøer/områder:

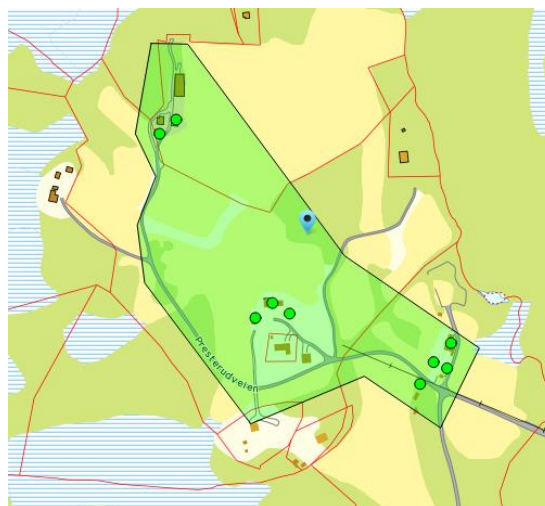
KULTURMILJØ	VERNEVERDI
1B Presterud, Drolsum	Høy verdi
2B Sponesaga og Sponeviken, Heggen	Svært høy verdi
3B Kopland, Simostranda	Høy verdi
4B Austadhaugen, Vikersund	Svært høy verdi
5B Buskerud gård, Nykirke	Svært høy verdi
6B Snarum, Snarum	Høy verdi
7B Gulsrud	Høy verdi
8B Vikersund	Høy verdi
9B Åmot	Høy verdi
10B Modum rådhus	Høy verdi
11B Sysle bruk	Høy verdi
12B Drammenselvans papirfabrikker	Svært høy verdi
13B Gravfoss	Svært høy verdi
14B Modum Bad	Svært høy verdi
15B Nymoene med Fossum	Svært høy verdi

Tabell: Oversikt over kulturmiljøer

1B. Presterud kulturmiljø, Drolsum

Tre gårdsbruk under Presterud, i østre del av Holleia, omkranset av skog, og danner en liten jordbruksenklave med skog rundt på alle kanter. Perifert jordbrukslandskap.

Et av Modums eldste stabbur fra første halvdel av 1600-tallet, en klassisk to-roms stue fra 1700, et helt tun med bygninger fra 1745, samt et sommerfjøs, og et tun med klassiske tømmerbygninger fra tidlig 1800-tallet. Bygningene er lite endret og gir et godt bilde av gårdsbruk før det store hamskiftet i jordbruket.

Presterud ligger under Øderud, som er utskilt fra fullgården Rud, og var opprinnelig et bruk under Aamot. I 1667 var Åmot fullgård, men ble i 1661 lagt inn under Øderud. Presterud var i 1803 plassert under Øderud, som da var halvgård. Presterud lå så høyt og langt til skogs at det i matrikkelen for 1803 er notert at kornet som oftest frøs bort på disse plassene.

På Presterud Østre (bruk 11 og 25) skal både våningshus, driftsbygning, med tømmerlåve, stabbur og sommerfjøs være fra 1745. Sommerfjøset, som ligger på andre siden av veien, kan være noe yngre. Våningshuset har fått nytt tak og veggene er kledd med panel. Driftsbygningen er påbygd på 1900-tallet og sommerfjøset fikk nytt tak på slutten av 1900-tallet. I tillegg er det kommet et nyere bygg midt på tunet, og stabburet er flyttet internt på tunet.

2B. Sponesaga og Sponeviken kulturmiljø, Heggen

Sammensatt miljø med småbruk fra midten av 1800-tallet og kraftverk fra begynnelsen av 1900-tallet. Beliggende på en liten kolle, med dyrket mark på flaten i sør, ved Sponebekken ned mot Bergsjø. Sponesaga har både en interessant historie og et særdeles velbevart tun, nærmest helt urørt av 1900-tallets endringer i byggeskikken. Sponesaga framstår i dag som et svært godt eksempel på vanlig bebyggelse på mindre bruk fram til midten av 1800-tallet. Sponekraftverk var et av de første som ble bygd beregnet på allmenn bruk for bygdas innbyggere. Det lille kraftverket fra 1913 innledet en ny epoke for det lokale næringslivets og lokalsamfunnets tilgang på energi. Det markerer strømforsyningen for allmennheten som et offentlig anliggende og er en viktig del av fellesskapets historie.

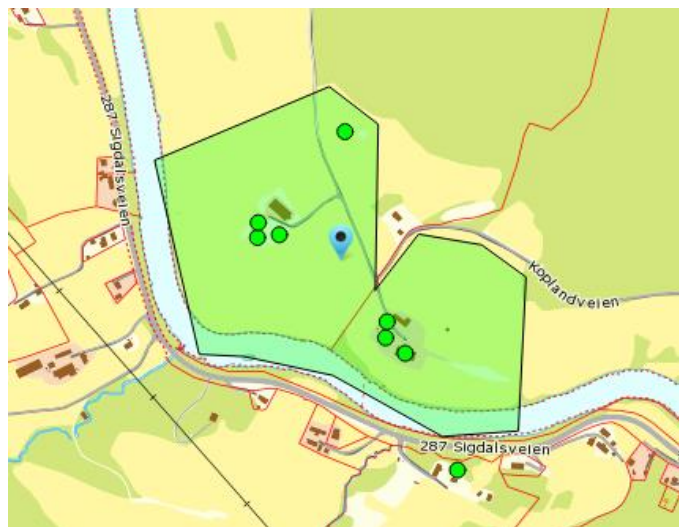
Spone kraftverk skal være bygd noe før 1913 og er bygd i tegl. Det er et fint eksempel på de tidlige, små kraftverkene som det var flere av i kommunen.

3B. Kopland kulturmiljø, Simostranda

Gårdsmiljø beliggende ved Simoa, på moen øst for elven, og innenfor området regulert til hensynssone kulturlandskap ved gjeldene kommunedelplan.

De to tuna på Kopland gir et representativt bilde av bygningsmiljøet på litt større bruk etter hamskiftet. Begge tun er tilnærmet komplette med typiske hus. Sommerfjøsset mot skogbrynet er relativt sjeldent og dokumenterer tidligere bruksformer på en tydelig måte. De to tuna gir et tidsenhetlig bilde av byggeskikken i

sveitserstilperioden. Driftsbygningene fra tidlig 1900-tallet har fornyet fjøsdelene, men har begge hovedformen intakt. De to tuna inngår i et enhetlig og vakkert gårdslandskap ved Simoa.

Navnet Kopland kommer fra det gammelnske koppr, som betyr rundaktig haug eller halvkuleformet forhøyning. Gården ble krongods umiddelbart før 1600. Husmannsplassen Skredderud ligger inntil skogkanten nordøst for Kopland søndre, ved Overnveien.

Våningshuset på Kopland nordre (bruk 2) fikk sitt nåværende utseende i 1925. Det var opprinnelig en tømmerstue, trolig fra 1851, da gården ble delt og dette tunet opprettet. Bryggerhuset fra cirka 1909, og er spesielt på grunn av størrelse og byggemåte.

4B. Austadhaugen kulturmiljø, Vikersund

Husmannsplass beliggende oppe i den nordvestvendte åssiden over Vikersund.

Austadhaugen (også kalt Haugen) er en godt bevart representant for de minste husmannsplassene i lia over Vikersund. Bebyggelse og beliggenhet er typisk, og dokumenterer det gamle gårdslandskapets sosiale bosettingsmønster. Husene er i god stand, med høy autentisitet og jordveien er holdt åpen. Det er i dag en sjelden situasjon for denne kategorien kulturminner, der store endringer og påbygg av små hus, eller fraflytting og gjengroing, er det vanlige. Det gjelder også de fleste av plassene i denne lia. Austadhaugen er et eksempel på plasser som er bevart med intakt miljø fordi de holdes i hevd som feriesteder.

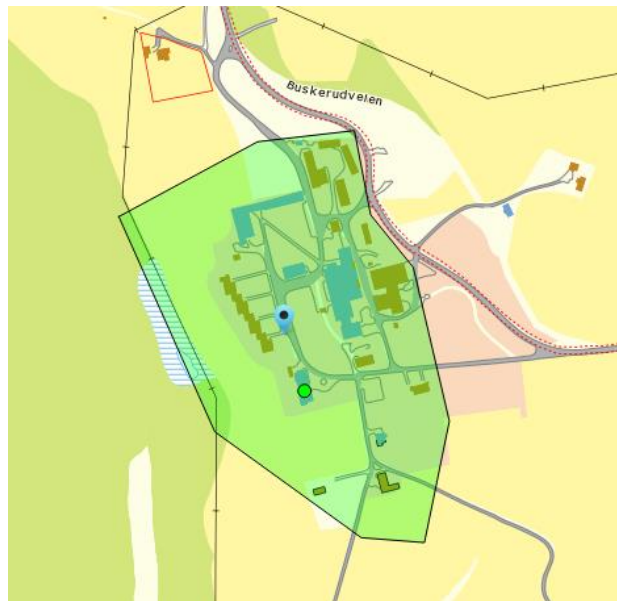
Utsnitt av rektangelkart fra 1826

5B. Buskerud kulturmiljø, Nykirke

Buskerud hovedgård – landbruksskole og videregående skole. Beliggende på en stor flate vest for Drammenselven, grensende til åsen i vest.

Buskerud fylke er det eneste i landet som har fått navnet etter en gård, Buskerud Hovedgård. Gårdens historie er særegen og knyttet til Collettfamilien. I 1910 kjøpte Buskerud Amt det gamle Buskerudgodset til landbruksskole. Landbruksskolene representerer den første skolebaserte yrkesopplæringen i Norge, og fikk stor betydning. Bygninger fra ulike tidsperioder viser utviklingen av landbruksskolene, blant annet med internat for elevene. De eldste skolebygningene har en stil som spiller opp mot den gamle hovedbygningen, og har høy grad av autentisitet. Flere av 1960-tallsbygningene i etterkrigs-funkisstil er tegnet av kjente arkitekter, har høy arkitektonisk verdi, og er en viktig del av fellesskapets historie.

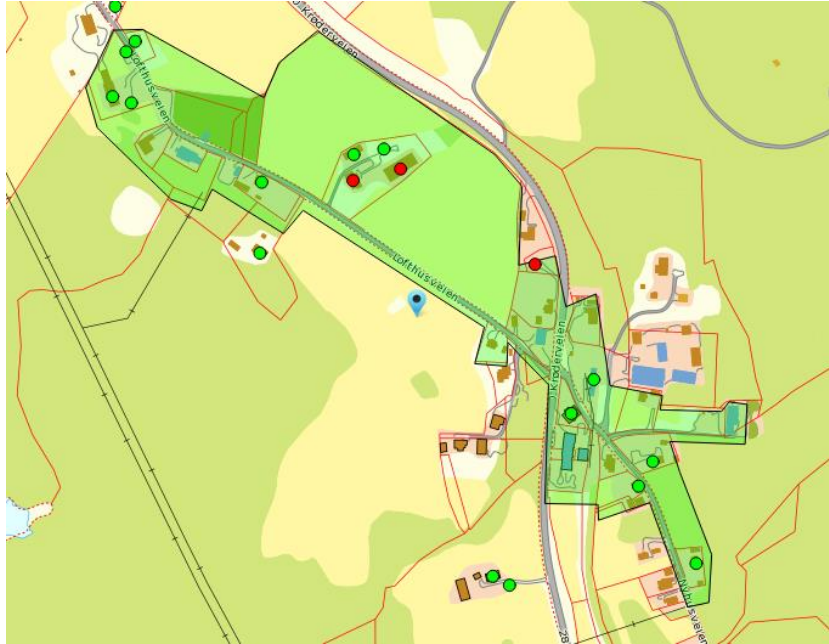
Snekkerverkstedet og magasinet er fra 1911, og er del av det eldste miljøet fra landbruksskolens oppstart. Bygningene er svært autentiske. Begge er i bindingsverk kledd med lektepanel, og vinduer med småruter.

Gårdsnavnet betyr biskopens rydning, og gården har vært geistlig gods. Gården omtales i flere dokumenter i Diplomatarium Norwegicum (samlingen av norske middelalder-dokumenter). Første gangen navnet Biscopsrui er nevnt er i 1331. I 1418 testamenterte fru Live Arnesdottir sin rette odel til St. Olavsklosteret i Tunsberg, så da kan ikke gården ha vært geistlig gods. Ved reformasjonen i 1536 ble alt kirkegods lagt under tronen.

De mest kjente eierne senere var Collett-familien, som satt med eiendommen fra 1762 til 1883. I sin storhetstid på 1700- og 1800-tallet var Buskerud gård på det meste på cirka 1500 dekar dyrket jord. I 1783 var 410 mennesker knyttet til gården, som hadde 40 husmannsplasser. Gården hadde egen skole og eget fattigvesen, sagbruk, og et av landets rikeste laksefiskerier i Døvikfoss.

6B. Snarum kulturmiljø

Det gamle og det nye sentrum på Snarum. Kirke, prestegård, storgård, skysstasjon, Krøderbanen, jernbanestasjon, meieri, butikker, forsamlingslokale, badstue og småkårsbebyggelsen langs gamle Hallingdalsvei (Påverudbyen). Snarum har lang tradisjon som et sentralt og viktig sted i denne delen av bygda. Det har mange gamle bygninger fra flere lag av historien som dokumenterer stedets utvikling. Her er kulturminner med høy arkitektonisk og kunsthistorisk kvalitet – som kirken tegnet av tidens kjente arkitekter, Georg Andreas Bull; samt dekorasjonene til Ole Pedersen i den gamle hovedbygningen.

Da Krøderbanen ble åpnet i 1872 sto Lofthus stasjon ferdig bygget. Allerede i 1873 ble det foretatt navnebytte til Snarum stasjon, og postkontor ble opprettet i stasjonsbygningen. Tidligere måtte posten hentes på skysstasjonene og ved Snarum verk. I 1958 ble passasjertrafikken nedlagt, og godstrafikken i 1985. Stiftelsen Krøderbanen eier stasjonen. Stasjonen i sveitserstil er tegnet av arkitekt Georg Andreas Bull (1829–1917), som var stadskonduktør i Kristiania. I 1863 ble han statsbanens faste arkitekt. Han utviklet et bygningsprogram for de ulike stasjonsklassene, som ble brukt på Randsfjordbanen og Krøderbanen. Stasjonsbygningen er gjenoppbygd etter en brann.

Først og fremst kjennetegnes miljøet av hus knyttet til ulike funksjon for fellesskapet – samferdsel, handel, meieridrift og ikke minst sosiale formål. Miljøet er et typisk eksempel på et bygdesenter i en jordbruksbygd, og hvordan dette ble påvirket ved utbyggingen av de store samferdselsårene – jernbanen i 1870-årene og den nye riksveien på 1950-tallet. Selv om autentisiteten varierer er opprinnelige funksjoner og epoker klart lesbare. Den verneverdige bebyggelse ligger i visuell sammenheng med nye og gamle Hallingdalsvei som en rød tråd og er godt eksponert i landskapet.

Snarum meierilag ble stiftet i 1898. Det «nye» Snarum meieri t.v. ble bygd i 1938 i tegl. Det ble nedlagt allerede i 1949 og bygningen ble solgt til NSB, som ominnredet underetasjen til bussgarasje. Lågendalsruta hadde Snarum stasjon som utgangspunkt, og sjåførene bodde i henholdsvis meieriet og stasjonsbygningen. T.h. boligen Solberg, fra omkring 1900. Den er svært autentisk, og representativ for småkårsbebyggelse langs vei.

7B. Gulsrud kulturmiljø

Tettsted - Gårdsbruk, kapell, skole og fabrikk.
Beliggende i slak skråning ved Tyrifjorden.

Flere tun med mange gamle bygninger, skysstasjon, skole, kirke, fabrikk og leirsted. Bygninger som viser utviklingen av et lite tettsted på slutten av 1800-tallet og de første tiårene av 1900-tallet. Både Askerud og Gulsrud har helhetlige komplette tun med mange gamle bygninger fra et eldre sjikt, før sveitserstilperioden. Gulsrud bruk 4 var skysstasjon, og gammelt kart fra 1860 viser isvei over fjorden. Området hadde stor betydning i fritids- og rekreasjonssammenheng etter at leirstedet ble åpnet. Gulsrud kapell er listeført av Riksantikvaren.

Gulsrud leirsted ble bygd i 1962 etter at Buskerud indremisjonskrets hadde kjøpt bruk nr. 8 Gulsrud. Her ble det i perioden 1925 – 1934 drevet pensjonat. Gulsrud leirsted åpnet for drift i 1963 og ligger vakkert til mellom Gulsrud kapell og fjorden. Leirstedet har også vært mye brukt av bygdas egne foreninger. Bolighuset Solvang fra begynnelsen av 1900-tallet er et av få hus i Modum i dragestil.

8B. Vikersundgata kulturmiljø

Tettstedbebyggelse langs Vikersundgata med jernbanestasjon, forretningsgårder og hotell. Beliggenhet sør for det gamle sundstedet ved enden av Tyrifjorden.

Tettstedet og handelsstedet Vikersund har røtter i et gammelt knutepunkt knyttet til sundsteder og fergetrafikk. Men det var utbyggingen av kommunikasjonene på 1800-tallet, med bru i 1842/44 og jernbane i 1866 og 1872, som skapte stasjonsbyen Vikersund. Mellom jernbanestasjonen og handelsstedet ved brua vokste Vikersundgata fram med den eneste bymessige bebyggelsen i Modum. Selv om mye er endret i senere år, har gata fortsatt godt bevarte enkeltbygg fra ulike perioder av stedets historie. De har verdi fordi de knytter historien om utviklingen av tettstedet sammen og forteller om kontinuitet i næringsliv og tettstedsfunksjoner. Bygningsmiljøet har som helhet tidsdybde, og det er viktig at gateløpet og den visuelle sammenhengen mellom de ulike historiske elementene bevares. Det historiske innholdet forsterkes av nærheten til det gamle sundstedet lenger nord. Stedet har stor identitetsverdi i Modum. Vikersund stasjon er foreslått vernet i Jernbaneverkets kulturminneplan, men bygningene er avsatt til kulturminnevern etter Plan- og bygningsloven i reguleringsplan.

Vikersundgata. Her gikk tidligere riksveien gjennom tettstedet.

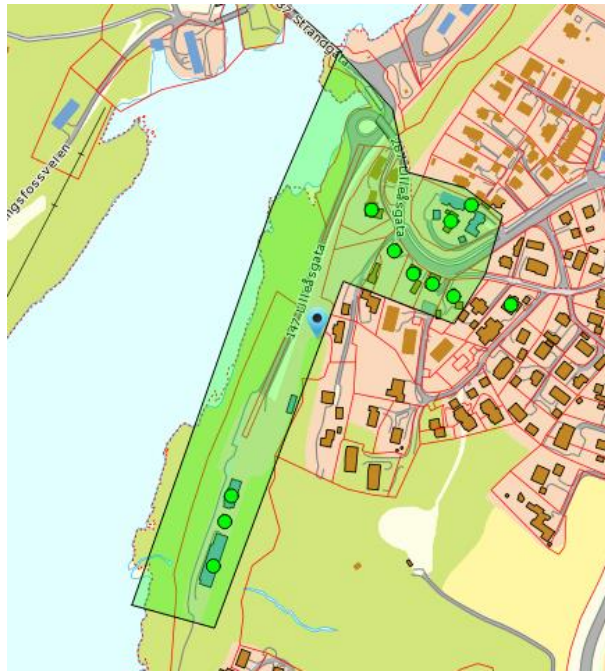
9B. Åmot kulturmiljø

Forretningsgårder, telegraf, hospits, skysstasjon, Korketrekkeren, Lusekoll bru og Åmot stasjon

Representative forretningsgårder fra tidlig 1900-tall som det er svært få igjen. Viktige samferdselsminner med jernbanestasjon, bru og den fredete Korketrekkeren.

Jernbanen kom til Modum da Randsfjordbanen ble bygd i 1860-årene. Satsningen på jernbanen endret også veiplanleggingen. Veiene skulle nå knytte jernbanen sammen med mer spredt bebygde områder. Transportbehovet økte, men mange gamle veier hadde dårlig veistandard, og veien fra Åmot til Sigdal ble kraftig utbedret i årene 1873-97. På Sundhaugen var det skysstasjon.

Korketrekkeren sto ferdig i 1923. Langs veien kom det på 1920-tallet flere forretningsgårder.

Forretningsgårdene langs Lilleåsgata utgjør et lite miljø, og det er viktig å unngå hull i rekka. Øverst ligger telefon og telegrafstasjonen i jugendstil. Den gang måtte en ringe opp sentralen for å bli koblet mot ønsket mottager. Det kunne ta mange timer før det var ledig linje. Den grå bygningen er Johan Warps matvarebutikk. Butikken ble nedlagt i 1970. Den brant dessverre i april i 2017. Vangens bokhandel i midten, bygd 1923. Her var bokhandel frem til 1985. Nederst lå Sunnekaféen.

10B. Modum rådhus kulturmiljø

Vikersund gård. Modum gamle og nye rådhus.

Tangen med de to rådhusene har stått sentralt gjennom mye av Modums offentlige historie. Den gamle hovedbygningen har røtter i sundstedet og er knyttet til den første vekstperioden til tettstedet. Høyhuset representerer en viktig utbyggingsfase i offentlige virksomhet og tjenester i nyere tid. De to bygningene har begge arkitektoniske kvaliteter utover det vanlige og representerer hver sine perioder på en særlig tydelig måte. Miljøet er et viktig referansepunkt til Modums historie og har stor identitets- og symbolverdi.

Den lille plassen Vikersund var opprinnelig nærmest en husmannsplass under storgården Vestre Viker, med ferjerettigheter for strekningen Østre til Vestre Viker. Sundstedet er helt sør i Tyrifjorden, og plassen lå strategisk til på en tange. Her har fra gammelt av vært hovedkrysningspunktet for allfarveien til Snarum, Krødsherad, Hallingdal og Ringerike. Sundstedene lå noe sør for tangen og er fortsatt sporbare i landskapet. Det var stadig nye oppsittere ved sundet helt til Christian Jørgensen kjøpte Vikersundplassen i 1799. I 1822 kjøpte Christian Jørgensen også Vestre Viker. Sønnen Niels, født i 1802, tok navnet Wigersund i 1822. Faren døde året etter, og den unge Niels Wigersund overtok det meste av eiendommen med hengslerettigheter i fjorden, samt kongelig privilegium til fergetrafikk og handel. Niels Wigersund bygde seg opp til å bli en av bygdas rikeste og mektigste og eide snart det meste av Vikersund. Allerede i 1841 hadde han trolig bygd den herskkelige bygningen, som i dag er kjent som det gamle rådhuset.

Det gamle rådhuset er opprinnelig fra slutten av 1700-tallet, men ombygd og påbygd rundt 1840.

Den gamle hovedbygningen er en staselig tofløyet trebygning. Den skal være bygd i tre etapper, men framstår som et helhetlig bygg preget av overgangen mellom klassisisme og sveitserstil, med mange detaljer bevart. Den var opprinnelig del av et gårdstun med store uthus og flere stabbur. Modum nye rådhus sto ferdig i 1965 etter en arkitektkonkurranse, som Erik Ødegaard vant. I følge Åsmund Thorkildsen, direktør på Drammen Museum og arkitekturkjenner, er bygget Chicago-inspirert (en arkitekturretning utviklet fra slutten av 1800-tallet basert på skyskrapere med bærende stålkonstruksjon og glassfasader).

11B. Sysle bruk kulturmiljø

Sysle mølle med dam og rørgate. Beliggende ved Sysletjernbekken og Sysleveien.

Sysle Mølle representerer en gammel næringsvirksomhet, nært knyttet til jordbruksproduksjonen i Modum. I dag er det svært få bygdemøller igjen. Møllebygningen på Sysle bruk er bevart på en måte som gjør det lett å lese opprinnelig sammenhenger. Med dam, bekkeløp og rester av rørgate er Sysle bruk i dag et viktig og sjeldent næringshistorisk kulturminne.

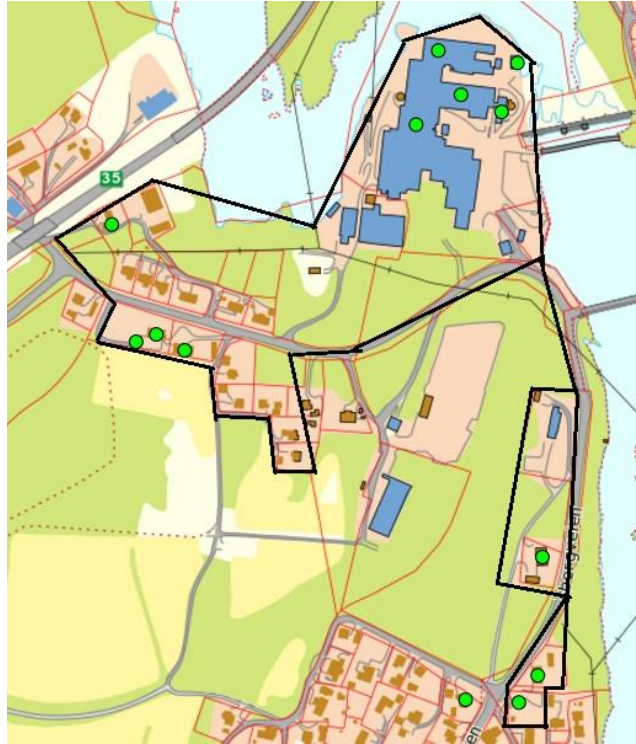
Bygningen ligger inntil Syslebekken.

12B. Drammenselvens papirfabrikker kulturmiljø

Industri- og del av arbeiderboligmiljø på Geithus knyttet til tremasse- og papirproduksjon

Pioner innen treforedling og papirproduksjon. Nordens første moderne integrerte tresliperi og papirfabrikk. Største industrisamfunn med boligområde på Modum og egne skoler og utstrakt boligbygging. Miljøet representerer den moderne fabrikkindustriens inntreden i Modum.

Produksjonen på Geithus startet i 1876, med et slipeapparat og en papirmaskin. Det nye anlegget, som ble Nordens første moderne, integrerte tresliperi og papirfabrikk, ble prosjektert av datidens fremste ekspert, Heinrich Voelter i Heidenheim, Tyskland. Drammenselvens Allerede i 1884 ble det installert elektrisk belysning. Fabrikken ble nedlagt i 2006.

På Skredsvikstykket ble det satt opp flere arbeiderboliger i ulike perioder. Disse er i jugendstil fra ca. 1920.

13B. Gravfoss kulturmiljø

Kraftstasjon, transformatorstasjon og maskinmesterbolig. Beliggende ved Gravfoss, hvor utløpet fra Bergsjø møter Snarumselva.

Modum er kjent som en av de største kraftleverandørene i lavlandet, og har i over 100 år forsynt nabokommuner og egen industri med strøm. Drammen kommunes storstilte utbygging i Gravfoss i 1903 innleder denne epoken. Gravfoss var en av de første vannkraftbaserte elektrisitetsverk bygd for produksjon av strøm til alminnelig forsyning over større avstander. Verket var ikke innrettet på Modums behov, men fikk stor betydning for industri- og næringsutviklingen i Drammensregionen. Gravfoss representerer begynnelsen på Drammen elektrisitetsverks store ekspansjon og innleder en ny epoke i energiforsyningen i regionen. Miljøet har bevart bygningsminner som gjør ulike lag av historien leselig. De oppleves i et teknisk industrielt elvelandskap med dammer, murer og broer som understreker det kulturhistoriske innholdet

Gravfoss transformatorstasjon, bygd 1905-10. Maskinmesterboligen er bygd ca. 1910.

14B. Modum Bad kulturmiljø

Kulturmiljøet omfatter nesten hele anlegget Modum Bad med eldre og nyere bygninger, samt parken med paviljongen. Beliggende på furumoen ved Bjølgerudmyra. Thaulow var arkitekt og Menche bygmester.

Kulturmiljøet med bygninger og park representerer et helhetlig badeanlegg fra 1800-tallet, samtidig som det viser videre bruk av dette anlegget innen helse- og omsorgssektoren i vår tid. Modum Bad dokumenterer medisinsk historie så vel som historie om utviklingen av helseturisme i Norge. Badet var et av de fremste kurstedene i Europa. Det ble en viktig arbeidsplass for mange lokalt, brakte nye impulser til bygda og satte Modum på kartet. Bygningsmiljøet er særpreget og unikt og har høy arkitektonisk verdi. Det introduserte sveitserstilen i Modum og har trolig betydd mye for utbredelsen av stilen i bygda. Man vet at snekkere herfra tok andre oppdrag. Samtidig kan den videre utviklingen som Modum Bads Nervesanatorium leses i deler av den nyere bebyggelsen – som bygget videre på den opprinnelige strukturen, i sin tids arkitektur, men uten å forstyrre det særpregede 1800-tallsmiljøet.

Endelig avgrensning av hensynssonen for Modum Bad kulturmiljø følger heltrukken og innerste stiplede linje på kartfiguren.

En av skogvillaene for pasientene, Villa Gylne hus, bygd i 1880-årene. Legeboligen, Villa Prins Carl, til høyre.

Festsalen sto ferdig i 1863. Kursal var vanlig ved Bad ute i Europa. Den er bygd i empirestil med innvendige rosetter og brede lister. Her ble holdt daglige konserter.

Lysthuset fra 1880-årene ved dammen kalt Det sorte hav, ikke langt fra kilden.

15B. Nymoen og Fossum kulturmiljø

Kulturmiljøet omfatter nesten hele Nymoen, samt Fossum, beliggende på en flate med raviner rundt på sørsiden av Simoa. Bosetningen på Nymoen er knyttet til Modum Blaafarveværk museum og øvrige anlegg, og må sees i sammenheng med dette.

Nymoen er spesielt boligområde med anlagte gater fra verkstiden, med ulike bygninger; arbeiderboliger, skole, sykestue, funksjonærboliger, legebolig og direktørbolig. Det er et svært godt bevart industriarbeidersamfunn, hvor deler av området inngår i museet Modum Blaafarveværk.

Arbeiderboliger fra 1700-tallet langs Nymogata.

Modum Blaafarveværk

Deler av Nymoen og Fossum kulturmiljø, som er beskrevet ovenfor, er i Modum Blaafarveværks museums eie. Men Blaafarveværkets gamle produksjonsanlegg ligger like nedenfor Nymoen, på Sand, like nedenfor Haugfossen. Fossen var sentral her, som med sin fallhøyde på 39 meter ga energi til fargemølle og pukkverk. På flaten ved Sand ble det blant annet glasshytte, scheiderhus, arsenikktårn, smie og bødkerverksted. Bygningene er helt eller delvis bevart og har funksjon som museumsbygninger. Fem av bygningene er vedtaksfredet etter kulturminneloven. Det er tilflyttet noen bygninger på området, Hovedutstillingen er i et nyere bygg fra 1952.

Koboltmalmen ble utvunnet fra gruveområdet ved Skuterudåsen. Dagbrudd, gruveganger og slagghauger er for størstedelen bevart. Bygningene i området er nyere rekonstruksjoner av opprinnelige bygninger. Den vestre tredjedelen av Kittelsnuseet er imidlertid en autentisk bestående bygningsdel fra tidsperioden for driften av Koboltgruvene

Malm fra gruvene ble for en stor del transportert nordover mot Skuterud ved Sysle for oppukking og videre frakt. I den forbindelse ble arbeiderboliger bygget på Skuterudflata ved Snarumselva ved Sysle. Alle områdene; Sand, Gruvåsen og Skuterudflata, samt deler av Nymoen, er alle museumsområder tilhørende stiftelsen Blaafarveværket. Disse områdene med tiliggende arealer med dammer, pukkverk og malmveier, er under vurdering som et viktig gruvepåvirket kulturlandskap med verneverdi i nasjonal sammenheng.

Gruvåsen med rekonstruerte bygninger. Foto: Turid Kolstadløyken

BESTEMMELSER OG RETNINGSLINJER

Kulturminneloven har bestemmelser for bygg og anlegg som er automatisk fredet i henhold til denne lov. Kulturminnelovens viktigste nasjonale bestemmelser for vårt bruk er oppsummert nedenfor.

Plan- og bygningsloven angir ulike kategorier hensynssoner for ivaretagelse av kulturmiljø. Modum kommunes kulturminneplan gjør bruk av Plan- og bygningslovens hensynssone H 570 som retningslinje for bevaring av kulturmiljø.

BESTEMMELSER ETTER KULTURMINNELOVEN

Kulturminnelovens viktigste bestemmelser for Modum kommune kan oppsummeres til:

- Alle kulturminner, inkludert bygninger og anlegg, i kommunen eldre enn 1537 og erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1649 er automatisk fredet og skal forvaltes etter kulturminnelovens bestemmelser.
- Automatisk fredete kulturminner har en sikringssone på 5 meter fra kulturminnets synlige ytterkant, jf. kulturminneloven § 6.
- Bygninger og anlegg som er fredet ved vedtak etter kulturminneloven skal forvaltes i henhold til bestemmelsene i fredningsvedtaket/forskriften, eventuell forvaltningsplan og kulturminneloven.
- Alle tiltak som kommer i direkte berøring med eller ligger i nærheten av kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, skal sendes kulturminneforvaltningen, jf. pbl § 11-9 nr. 7.
- Kommunen skal sende søknad om riving eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850 til Buskerud fylkeskommunes senest fire uker før søknaden avgjøres, jf. kml § 25.
- Løsfunn fra før 1537 er statens eiendom. Det samme gjelder mynter fra før 1650 i henhold til kulturminnelovens § 12.

Tre stående bygg antas å være bygd før 1650 i Modum, ei smie og to stabbur:

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160474963	06230205017	29/9	Heggenveien 297	Sponesaga	Stabbur	4.kvartal 1500-tallet	Svært høy
160494735	06230402063	109/31	Bakkestovn 64	Bakkestuen	Smie	Trolig 1642	Svært høy
160446196	06230202005	47/2	Gusstadvn. 41	Gusstad	Stabbur	Ca. 1650	Svært høy

Tabell: Antatt automatisk fredete bygg i Modum fra før 1649

Departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi etter Kulturminnelovens § 15, første ledd. Departementet kan også frede båter i henhold til Kulturminnelovens § 14 a. Følgende bygg er vedtaksfredet i Modum:

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Status
160403292	06230105023	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarve- værk	Glasshytte	1779	Vedtaks- fredet
160403284	06230105024	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarve- værk	Smie	4. kv, 1700- tallet	Vedtaks- fredet
160403322	0623-0105-030	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarve- værk	Arsenikk-tårn	4. kv, 1700- tallet	Vedtaks- fredet
160403276	06230105026	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarve- værk	Uthus	Før 1780	Vedtaks- fredet
160403284	0623-0105-025	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarve- værk	Bødtkerverkst- ed	4. kv, 1700- tallet	Vedtaks- fredet
160475595	86536-1	28/1	Gamle Kirkevei 155	Heggen preste-gård	Hoved- bygning	1700-tallet	Vedtaks- fredet
160475587	86536-2	28/1	Gamle Kirkevei 155	Heggen preste-gård	Forpakterboli- g	1760	Vedtaks- fredet
160475560	86536-3	28/1	Gamle Kirkevei 155	Heggen preste-gård	Stabbur	1700-tallet	Vedtaks- fredet
160475617	06230205046	28/1	Gamle Kirkevei 160	Heggen kirke	Kirke	Middel- alder	Autom. fredet
160441798	06230112012	52/1	Melumvn. 45	Mælum	Hoved- bygning	1707	Vedtaks- fredet

Vedtaksfredete bygg i Modum etter Kulturminnelovens § 15

Løsfunn fra før 1537 er statens eiendom. Det samme gjelder mynter fra før 1650 i henhold til kulturminnelovens § 12.

Kommunen plikter å sende søknad om riving eller vesentlig endring av bygg eller anlegg oppført før 1850 til Buskerud fylkeskommunes kulturminneavdeling senest fire uker før søknaden avgjøres i henhold til Kulturminnelovens § 25.

RETNINGSLINJER FOR HENSYNSSONER FOR BEVARING AV KULTURMILJØER ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

12 områder er beskrevet i planbeskrivelse og i fagrapport 1 om arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer, mens 15 områder er beskrevet i planbeskrivelse og i fagrapport 2 om verneverdige bygninger og kulturmiljøer. Disse avsettes som hensynssoner for bevaring av kulturmiljøer for henholdsvis arkeologiske og bygningshistoriske kulturmiljøer i henhold til Plan- og bygningslovens § 11-8, pkt c med følgende retningslinjer for arealbruk og byggetillatelse:

H 570 Hensynssone bevaring av arkeologi- og bygningskulturmiljø

- 1.1 Kulturmiljøenes særpreg og karaktertrekk bør i størst mulig grad bevares. Eventuelle nye tiltak bør bidra til å underbygge kvalitetene i kulturmiljøet. Tiltakene må gis en utforming som ikke virker skjemmende for kulturmiljøet.
- 1.2 Kommunen skal oversende søknadspårlig tiltak til Buskerud fylkeskommune for uttalelse dersom tiltaket berører kulturmiljøer oppført i kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer.
- 1.3 For inngrep og tiltak i terreng eller vegetasjon utover vanlig vedlikehold og skjøtsel, kan det stilles krav om at det utarbeides reguleringsplan, jf. kommuneplanens bestemmelser § 2.1

Følgende områder er avsatt til hensynssoner kulturmiljø for bevaring av arkeologiske kulturmiljøer i Kommunedelplan for kulturminner:

Nr.	Kulturmiljø	Verdi
1 A	Katfoss	Svært høy
2 A	Furumo	Svært høy
3 A	Vikerøya	Svært høy
4 A	Tveiten	Svært høy
5 A	Modum Bad	Svært høy
6 A	Brustigåsen	Svært høy
7 A	Heggebekkollen	Svært høy
8 A	Skreinhaugen og Heggen kirke	Svært høy
9 A	Markmoen	Høy
10 A	Buskerud gård	Høy
11 A	Austadmarka	Svært høy
12 A	Vike kirkeruin	Høy

Tabell: Hensynssoner for bevaring av arkeologiske kulturmiljøer i Modum

H 570 Hensynssone bevaring av arkeologisk kulturmiljø

- 1.1 Ved forslag om skilting og skjøtsel innenfor de arkeologiske kulturmiljøene, bør det utarbeides skjøtelsesplan som godkjennes av kulturminnemyndigheten.

Alle arkeologiske enkeltminner innen de angitte hensynssonene, inkludert omkringliggende sikringsone på 5 meter er vernet etter kulturminnelovens § 4. I tillegg er Heggen kirke i hensynssoneområde 8 automatisk fredet, Modums eneste stående bygg som med sikkerhet kan dateres fra før reformasjonen i 1537.

Følgende områder er avsatt til hensynssoner for kulturmiljø bevaring av bygningskulturmiljø:

Nr.	Kulturmiljø	Verdi
1 B	Presterud, Drolsum	Høy
2 B	Sponesaga og Sponeviken, Heggen	Svært høy
3 B	Kopland, Simostranda	Høy
4 B	Austadhaugen, Vikersund	Svært høy
5 B	Buskerud gård, Nykirke	Svært høy
6 B	Snarum, Snarum	Høy
7 B	Gulsrud	Høy
8 B	Vikersund	Høy
9 B	Åmot	Høy
10 B	Modum rådhus	Høy
11 B	Sysle bruk	Høy
12 B	Drammenselvans papirfabrikker	Svært høy
13 B	Gravfoss	Svært høy
14 B	Modum bad	Svært høy
15 B	Nymoen med Fossum	Svært høy

Tabell: Hensynssoner for bevaring av bygningshistoriske kulturminner i Modum

H 570 Hensynssone bevaring av bygningskulturmiljø

- 1.1 Nye bygninger, tilbygg/påbygg og andre tiltak skal underordne seg og tilpasse seg den verneverdige bebyggelsen i kulturmiljøet i form av plassering, volum, form, fasadeutforming og materialbruk. Det bør tas hensyn til bebyggelsesstruktur ved fradeling og nybygg.

RETNINGSLINJER FOR BYGGESAKSBEHANDLING ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN AV BYGG MED SVÆRT HØY, HØY OG MIDDELS VERNEVERDI

For ivaretagelse av den enkelte bygning registrert med svært høy, høy og middels verneverdi gjelder følgende retningslinjer:

- 2.1 Riving er søknadspliktig. Verneverdige bygninger registrert i kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer skal ikke rives med mindre forfall/skader er dokumentert i et slikt omfang at bygningen må regnes som tapt. Det skal legges spesielt vekt på å bevare bygninger registrert med svært høy og høy verneverdi.
- 2.2 Ved søknad om rivning skal det innsendes en tilstandsanalyse, tilsvarende bør kreves ved fjerning av opprinnelige bygningsdeler. Tilstandsanalysen skal tydelig vise omfanget av skadene ved tekst og bilder. Det skal også redegjøres for hvilke tiltak som må gjøres for å sette bygget i stand. Forslag til eventuelt nytt bygg skal også foreligge sammen med søknad om rivning. Ved søknad om rivning av verneverdig bebyggelse med høy og svært høy verneverdi skal tilstandsanalyse utarbeidet av antikvarisk fagkyndig foreligge.
- 2.3 Ved riving av bygning med svært høy eller høy verneverdi skal bygningen dokumenteres fagmessig med fotografier og grundig målsetting og beskrivelse av konstruksjon, rominndeling og overflater. For bygninger med svært høy verneverdi skal beskrivelsen utarbeides av antikvarisk sakkyndig.
- 2.4 Ved vedlikehold og tilbakeføring av fasade bør originale/eldre bygningsdeler som taktekke, vinduer, dører, panel, listverk og andre detaljer bevares så langt det lar seg gjøre. Dersom eldre bygningsdeler ikke lar seg bevare, bør det lages eksakte kopier av bygningsdelene som skiftes ut. Dette skal tillegges spesiell vekt for bygninger med svært høy og høy verneverdi.
- 2.5 Utførende håndverker av tiltak på bygninger med svært høy og høy verneverdi bør ha dokumentert antikvarisk kompetanse.
- 2.6 Kommunen skal innhente uttalelse fra Buskerud fylkeskommune i søknader om fasadeendringer, riving, tilbygg, nybygg og tilbakeføring av bygninger med svært høy og høy verneverdi i vernelista til kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Buskerud fylkeskommune skal ha tilsendt kopi av vedtak i saker fylkeskommunen har uttalt seg til.

RETNINGSLINJER FOR ØVRIG SAKSBEHANDLING ETTER PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

- 3.1 Når reguleringsplaner berører kulturminner bør det utarbeides planforslag som viser hvordan kulturminner kan bevares.
- 3.2 Alle tiltak som kommer i direkte berøring med eller ligger i nærheten av kulturminne fredet etter kulturminneloven, inkludert drenering og nydyrking skal sendes kulturminneforvaltningen til uttalelse.
- 3.3 Tiltak ved og på listeførte kirker skal forelegges kulturminneforvaltningen for uttalelse. Ved all planlegging av tiltak i kirkens nære omgivelser skal det tas hensyn til kirkens plassering og

virkning i landskapet. Saker som angår omgivelsene til den listeførte kirken må oversendes regional kulturminnemyndighet til uttalelse.

Følgende kirker er listeført i Modum kommune, jfr. retningslinjenes pkt. 3.3:

Navn	Adresse
Gulsrud kirke 2 (ID 84449-2)	Øst-Modumveien 1007, gnr 7 bnr 19
Nykirke 3 (ID 85185-3)	Nykirkeveien 14, gnr 142 bnr 61
Snarum kirke 3 (ID 85503-3)	Lofthusveien 50, gnr 159 bnr 16

SAMHANDLING MED MYNDIGHETER; AKTØRER OG BERØRTE

Det skal tilrettelegges for opplevelses- landskaps- bygnings- og kulturvernkvalitetene i områdene avsatt til hensynssoner for bevaring av kulturminner og for registrerte verneverdige bygg i samarbeid med kulturvernmyndigheter, grunneiere, skoler og frivillige organisasjoner, og de skal prioriteres for økonomiske virkemidler innen kulturminnevern o.l.

HANDLINGSPLAN

Kulturminneplan for Modum foreligger her i sin første utgave. Kulturminneplanen må likevel sees på som et dynamisk dokument. Kommunedelplanens planperiode er satt ett år lenger enn Kommuneplan for Modum, som går fram til fram til 2027. Innen denne planperioden er følgende tiltak aktuelle for gjennomføring:

Strakstiltak	Aktører/brukere
Innlegging av registreringsdata i Kommunens plandatabase	Modum kommune
Sette opp informasjonsskilt på bygg tilgjengelig for allmenheten i kulturminneplanens hensynssoner	Modum kommune/Buskerud fylkeskommune/Byggeiere
Supplere registreringer og planbeskrivelse med krigsminnesmerker	Kommune/Eiker, Modum og Sigdal krigsminneforening
Gjennomføre analyser for aldersbestemmelse, dendrodatering av hus med antatt alder eldre enn 1650 <i>og en mer nøyaktig datering av Heggen kirkes byggeår.</i>	Universitetets oldsakssamling på oppdrag fra Fylkeskommune/kommune

Første tiltak burde egentlig være en del av Kommunedelplan for kulturminner. Men planen legges ut i analog form i pdf-format med exel-liste over verdivurderte bygninger. Registreringsdataene er oversendt Riksantikvaren som på sikt planlegger å importere dem til sin tilgjengelige landsdekkende database Askeladden, som er tilgjengelig for oppslag. På kommunens innsynsløsning legges det opp til at alle verdivurderte bygg i kulturminneplanen, samt alle SEFRAK-registrerte bygg skal framstå med egne karttegn

Informasjonsskilt bør settes opp på alle verneverdige bygg innenfor kommunedelplanens hensynssoner som er allment tilgjengelige. Vi samarbeider gjerne med Buskerud fylkeskommune om et enhetlig skilt for dette.

Informasjon om Modums krigsminnesmerker har framkommet i arbeidet med kulturminneplanen uten at man har rukket å materialisere dette ennå. Denne informasjonen planlegges bekjentgjort for allmenheten.

I arbeidet med kulturminneplanen er det avdekket at tre trebygninger i Modum kan være eldre enn 1650. I så fall er de automatisk fredet i henhold til Kulturminneloven. **Modum kommunes eldste bestående bygg er Heggen kirke. Det er av historisk betydning å kjenne til byggets mer nøyaktige byggeår.** Fylkeskommunen vil bidra til å få gjennomført en datering for å få brakt dette på det rene.

Kortsiktige tiltak	Aktører/brukere
Supplere registreringer og planbeskrivelse med gamle <i>ferdselsårer</i>	Modum kommune/Statens Vegvesen/Modum historielag
Sette opp informasjonsskilt på tettstedsnære arkeologiske kulturminner i kulturminneplanens hensynssoner	Kommunen/Buskerud fylkeskommune
Samling av all utgitt historisk litteratur gitt ut spesifikt om Modums historie	Modum kommune/Midtfylke bibliotek
Utarbeide retningslinjer for drift og vedlikehold av bygg i kommunal eie med registrert kulturminneverdi	Modum kommune/Buskerud fylkeskommune
Gjennomføre kartlegging av Blaafarveværkets bygninger og anlegg som kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse	Buskerud fylkeskommune Riksantikvaren, Modum kommune og Blaafarveværket

Statens Vegvesen skal ha registrert gamle veifar i Modum. Det er foreløpig ukjent på i hvilken form dette foreligger. Det skal uansett være mulig å få tilgjengeliggjort disse dataene og få dem framstilt på et temakart med tilhørende informasjon. Det finnes også personer med lokalhistoriske kunnskaper om dette i Modum. **Modum og Krødsherad kommune innehar Norges lengste museumsjernbane Krøderbanen, med tilliggende telegraflinje. Dette har også sin naturlige plass i Modums endelige kulturminneplan.**

Modum kommune har allerede anlagt kultursti på Furumo og skiltet kulturminner langs Gamle kirkevei i samarbeid med Buskerud fylkeskommune. I tillegg er helleristingene på Katfoss skiltet. Det bør legges arbeid i skilting og tilrettelegging for ferdsel på flere av de arkeologiske kulturminnene i kommunedelplanens hensynssoner i regi av kommunen og Buskerud fylkeskommune.

Det er utgitt mye historisk litteratur om Modum. En viktig bidragsyter i mange år her har vært Modum Historielag med sitt tidsskrift Gamle Modum. Det er aktuelt å katalogisere denne litteraturen i regi av Midtfylket Bibliotek.

Modum kommune har en vedlikeholdsplan for kommunale bygg. Bygg med spesiell kulturminneverdi bør vies spesiell oppmerksomhet i det videre arbeidet med oppdateringen av denne planen. De samme byggene bør også skiltes enhetlig, i likhet med andre allment tilgjengelige bygg med verneverdi innen kulturminneplanens hensynssoner.

Riksantikvaren velger ut og kartlegger i disse dager kulturlandskap med spesiell kulturhistorisk interesse. Modum Blaafarveværks bygninger, dammer, veier og industrianlegg er med i dette arbeidet. Kommunen, fylkeskommunen og Blaafarveværket følger opp dette arbeidet.

Langsiktige tiltak	Aktører/brukere
Supplere registreringer og planbeskrivelse med dammer og vannløp tilknyttet disse	Modum kommune, Norges Vassdrags- og energidirektorat, Modum Blaafarveværk
Supplere datafangsten med kontrollregistrering og verdivurdering av kommunens resterende SEFRAK-registrerte bygg	Modum kommune og innleid registrator
Istandsetting av Vikerbakken som gangvei og historisk turvei	Modum kommune etter avtale med grunneier
Istandsetting av Geithus bru (Nybrua) som gang- og sykkelvei	Modum kommune
Innarbeide gjeldende kommunedelplan for kulturminner i kommende kommuneplans arealdel	Modum kommune

Det finnes mange dammer i Modum etter gruvedrift, møller og fløtningsvirksomhet. Disse bør registreres og kartfestes i samarbeid med NVE og dameiere.

Opgaven med å verdivurdere alle SEFRAK-registrerte bygg i kommunen må sluttføres.

Gamle Kirkevei gikk fra Vikersundet til Heggen kirke. Da Vikersund bru ble bygget ble Vikerbakken bygget herfra og opp til Gamle Kirkevei, til den delen som i dag heter Vikerkleiva. Her har veimurene begynt å rase ut. Et forprosjekt for kartlegging om mulig istandsetting vurderes både i kulturminnesammenheng og i sammenheng med satsingen på Modum som sykkelbygd.

I kulturminnesammenheng har det blitt et mål å ivareta Geithus bru («Nybrua») som ren gang- og sykkelvei i planene for bygging av ny Geithus bru. I reguleringsplan for Geithus bru tilrettelegges det også for ivaretagelse av jernbanebrua som i sin tid skapte jernbaneforbindelse mot Geithus stasjon for kulturmiljø 12B Drammenselvans papirfabrikker.

Kulturminneplanens hensynssoner er i denne utgaven primært avsatt med utgangspunkt i kulturminneverdi. Disse interessene bør finslipes noe bedre mot andre arealbruksinteresser. Dette bør skje senest ved neste rullering av kommuneplanens arealdel. Kombinerte hensynssoner for bygg og arkeologiske kulturminner er etterlyst av Buskerud fylkeskommune. Dette bør også vurderes i den samme forbindelse. Et temakart for alle kulturminner kan utarbeides som temakart til kommuneplanens arealdel.

ORDLISTE

Arkeologisk kulturminne

Fysiske spor og levninger etter tidligere tiders liv og virksomhet, der utgravning og dokumentasjon utgjør hovedkildene til vår kunnskap om og opplevelse av fortidens samfunn.

Autentisitet

Autentisitet brukes om et objekts grad av ekthet og/eller opprinnelighet. Autentisitet må alltid sees i forhold til noe, for eksempel tidsperiode, stilart, materialbruk eller byggemåte.

Automatisk fredet kulturminne

Et [kulturminne](#) som er fredet direkte etter lov, uten særskilt vedtak.

Kulturlandskap

Alt [landskap](#) som er påvirket av mennesker. Betegnelsen brukes når det fokuseres på den menneskelige påvirkningen av landskapet, og særlig ofte om jordbrukslandskap.

Kulturmiljø

Et område der [kulturminner](#) inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Også naturelementer med kulturhistorisk verdi kan inngå i et kulturmiljø.

Kulturminne

Kulturminner er alle spor etter menneskers liv og virke i vårt fysiske miljø. Begrepet omfatter også steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Også naturelementer med kulturhistorisk verdi er kulturminner, eller kan inngå som del av et kulturminne.

Listeført kulturminne

Et [kulturminne](#) som etter en kulturhistorisk vurdering er identifisert som [verneverdig](#) og oppført på en liste over objekter som skal forvaltes på en nærmere definert måte. Både kulturminner som er formelt vernet (ved lov eller forskrift) og kulturminner uten formelt vern kan være listeførte.

Naturlandskap

Betegnelsen brukes om [landskap](#) med liten grad av menneskeskapt påvirkning. Betegnelsen brukes også når en ønsker å rette fokus mot landskapets geologiske og biologiske innhold.

Nyere tids kulturminne

[Kulturminne](#) som er datert til 1537 eller senere. En annen betegnelse som også kan brukes, er etterreformatorisk kulturminne.

Representativitet

At ett eller et utvalg [kulturminner](#) er representativt, betyr at det er typisk eller karakteristisk for en større gruppe kulturminner. Begrepet brukes ved sammenligning med andre kulturminner.

SEFRAK-bygning

Betegnelsen brukes om bygninger som ble registrert i regi av SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner) i årene 1975-1995. Registreringene omfatter i prinsippet alle bygninger bygget før 1900, men enkelte områder ble grensen satt noe lenger fram i tid, for eksempel i Finnmark alle bygninger før 1945. Det eneste kriteriet for registrering var antatt alder på bygningen.

Vedtaksfredet kulturminne

Et vedtaksfredet [kulturminne](#) fredes i dag gjennom vedtak etter kulturminneloven eller svalbardmiljøloven. [Vedtaksfredninger etter kulturminneloven](#) kan omfatte alle typer kulturminner yngre enn 1537, stående byggverk yngre enn 1649, [kulturmiljøer](#) og fartøy. [Vedtaksfredninger etter svalbardmiljøloven](#) kan omfatte kulturminner yngre enn 1945.

Vernet kulturminne

Et [kulturminne](#) som er vernet ved lov eller andre virkemidler. De viktigste lovene er [kulturminneloven](#), [plan- og bygningsloven](#), [kirkeloven](#), [svalbardmiljøloven](#) og [naturmangfoldloven](#). Andre virkemidler for vern er statlige verneplaner, [kirkerundskrivet](#), avtaler, [listeføring](#), tilskuddsordninger med mer.

Verneverdig kulturminne

Et verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne er et [kulturminne](#) som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er identifisert som verneverdig. Betegnelsene verneverdig og bevaringsverdig betyr det samme og brukes om hverandre.